

จากข้อมูลใน ตารางที่ 6.3 เกษตรกรแต่ละกลุ่มนี้พื้นที่สำหรับการปลูกข้าวหอนมะลิ เนลลี่ย์ เท่ากับ 3.46, 4.31, 4.30 และ 3.36 ไร่ต่อคน เมื่อคิดรายได้เฉลี่ยจากข้าวหอนมะลิตามราคากองแต่ละประเภทของผลผลิต จะเท่ากับ 12,610.25, 13,194.22, 17,299.33 และ 13,484.69 บาทต่อคน ต่อปี หรือคิดเป็นรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือน เท่ากับ 1,050.85, 1,099.52, 1,441.61 และ 1,123.72 บาท ตามลำดับ

6.5.2 รายจ่ายจากการผลิตข้าวหอนมะลิ

ในการผลิตข้าวหอนมะลิ เกษตรกรกลุ่มเกษตรทั่วไป กลุ่มเกษตรอินทรีย์และปรับเปลี่ยน กลุ่มเกษตรอินทรีย์ และกลุ่มเกษตรอินทรีย์ยังคง มีรายจ่ายที่เป็นต้นทุนรวม เท่ากับ 2,824.62, 2,643.11, 2,880.08 และ 2,733.15 บาทต่อไร่ ตามลำดับ ประกอบด้วย ส่วนของต้นทุนที่ เป็นเงินสด เท่ากับ 1,164.21, 1,065.16, 1,325.93 และ 1,306.21 บาทต่อไร่ และส่วนที่เป็นต้นทุนที่ ไม่ใช่เงินสด เท่ากับ 1,660.41, 1,577.94, 1,554.16 และ 1,426.94 บาทต่อไร่ ตามลำดับ

ตารางที่ 6.5 แสดงผลผลิต รายได้ ต้นทุนในการผลิตข้าวหอนมะลิต่อไร่

รายการ	กลุ่ม			
	เคนี	ระยะ ปรับเปลี่ยน	อินทรีย์	อินทรีย์ยังคง
ผลผลิตข้าวหอนมะลิ (กก./ไร่)	383.64	313.98	402.31	401.33
ราคาผลผลิต (บาท/กก.)	9.50	9.75	10.00	10.00
รายได้ (บาท/ไร่)	3,644.58	3,061.31	4,023.10	4,013.30
ต้นทุนเป็นเงินสด (บาท/ไร่)	1,164.21	1,065.16	1,325.93	1,306.21
ต้นทุนไม่เป็นเงินสด (บาท/ไร่)	1,660.41	1,577.94	1,554.16	1,426.94
ต้นทุนรวม (บาท/ไร่)	2,824.62	2,643.11	2,880.08	2,733.15
รายได้เหนือต้นทุนเงินสด (บาท/ไร่)	2,480.36	2,000.10	2,697.21	2,707.08
รายได้เหนือต้นทุนรวม (บาท/ไร่)	819.95	422.16	1,143.05	1,280.14

เมื่อนำรายได้เฉลี่ยต่อไร่ หักออกด้วยรายจ่ายที่เป็นตัวเงินเฉลี่ยต่อไร่ จะเห็นว่า เกษตรกรกลุ่มเกษตรทั่วไป กลุ่มเกษตรอินทรีย์และปรับเปลี่ยน กลุ่มเกษตรอินทรีย์ และกลุ่มเกษตรอินทรีย์ยังคง มีรายได้จากการขายข้าวหอนมะลิเฉลี่ยสูงที่ เท่ากับ 2,480.36, 2,000.10, 2,697.21 และ 2,707.08 บาทต่อไร่ และเมื่อนำรายได้เฉลี่ยหักออกจากรายจ่ายทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่ เป็นตัวเงิน เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ยจากข้าวหอนมะลิ เท่ากับ 819.95, 422.16, 1,143.05, และ 1,280.14 บาทต่อไร่ ตามลำดับ

ปัจจัยที่มีผลทำให้เกณฑ์กรดผู้ป่วยข้าวหอมมะลิ มีรายได้ต่อคนต่อเดือนอยู่ในเกณฑ์ที่ผ่าน หรือไม่ผ่านเส้นความยากจน เกี่ยวกับกันหลายปัจจัย ได้แก่ ปริมาณผลผลิตต่อไร่ อัตราการถือครองพื้นที่ต่อคนสำหรับการผลิตข้าวหอมมะลิ ราคาข้าวหอมมะลิที่ขาย ได้ตามประเภทผลผลิต (ข้าวทั่วไป, อินทรีย์ระยับปรับเปลี่ยน, อินทรีย์) และ คุณภาพของข้าวหอมมะลิ ได้แก่ ความชื้น เปอร์เซ็นต์ข้าวตัน เป็นต้น

ดังนั้นเมื่อพิจารณารายละเอียดของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือน ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น จากการขายข้าวหอมมะลิของเกษตรกรเป็นรายครัวเรือนเปรียบเทียบกับเส้นความยากจน จะเห็นว่าจำนวนครัวเรือนที่มีรายได้ (หักต้นทุนที่เป็นเงินสด) จากการขายข้าวหอมมะลิของกลุ่มทำเกษตรทั่วไป กลุ่มเกษตรอินทรีย์ระยับปรับเปลี่ยน กลุ่มเกษตรอินทรีย์ และกลุ่มเกษตรอินทรีย์ยั่งยืน ที่ผ่านเกณฑ์เส้นความยากจน คิดเป็น ร้อยละ 15, 15, 35, และ 25 ตามลำดับ

6.5.3 รายจ่ายสำหรับการตรวจสอบรับรองมาตรฐาน

การตรวจสอบรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์ เป็นเงื่อนไขและประเด็นที่มีความสำคัญอย่างมากของกระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ เพราะผลผลิตที่นับว่าเป็นผลผลิตข้าวอินทรีย์นั้น จะต้องได้รับการยอมรับและผ่านการตรวจสอบทุกขั้นตอนของการผลิต กรณีเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ กลุ่มเกษตรกรที่นำมาก่อน เนื่องจากตัดสินใจสมัครเข้าร่วมโครงการกับโรงสีกลุ่มเกษตรกรที่นำมาก่อน เนื่องจากตัดสินใจสมัครเป็นสมาชิกโครงการหรือต่ออายุสมาชิก จำนวน 350 บาทต่อปี (เกษตรกรที่ผลิตข้าวอินทรีย์แต่ละกลุ่มนี้มีเงื่อนไขในการสมัครเข้าเป็นสมาชิกแตกต่างกัน) และจ่ายค่าตรวจสอบแปลงนาข้าวอินทรีย์ เกษตรกรเป็นผู้จ่ายในอัตรา 25 บาท ต่อไร่ต่อปี โดยคิดรวมทั้งแปลงที่ขึ้นทะเบียน

6.5.4 วิเคราะห์สภาพทางเศรษฐกิจของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์

6.5.4.1 ภาวะหนี้สิน

ภาวะหนี้สินของเกษตรกรที่ผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ พบร่วมกับภาระทุกกลุ่มนี้หนี้สินปัจจุบันดังแสดงในตารางที่ 7 โดยกลุ่มผลิตข้าวทั่วไป กลุ่มผลิตข้าวอินทรีย์ระยับปรับเปลี่ยน กลุ่มผลิตข้าวอินทรีย์ และกลุ่มอินทรีย์ยั่งยืน หนี้สินเกษตรกรรมจากการกู้ยืมจากหล่ายแหล่ง เช่น เพื่อนบ้าน กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) และแหล่งเงินกู้อื่นๆ ในระบบ เป็นต้น แหล่งเงินกู้ที่มีจำนวนเกษตรกรแต่ละกลุ่มใช้บริการมากที่สุด ได้แก่

ขนาการเพื่อการเกยตระและสหกรณ์และสหกรณ์ (ธกส.) กิดเป็นร้อยละ 64.29, 53.33, 52.94 และ 35.71 ตามลำดับ ซึ่งภาระหนี้สินที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากการขายประการ เช่น คุ้มใช้จ่ายสำหรับ การซื้อปัจจัยผลิตในการทำงาน ค่าจ้างแรงงาน ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ค่าใช้จ่ายสำหรับค่าเล่าเรียนลูก หลาน ค่าใช้จ่ายในการลงทุนประกอบอาชีพเพื่อหารายได้เสริม เป็นต้น สำหรับเกษตรกรที่เริ่มเข้าสู่ การผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ พบว่า มีการลงทุนในการซื้อสัตว์เลี้ยงมากที่สุด กิดเป็นร้อยละ 30.77 และเป็นที่น่าสังเกตว่า จำนวนหนี้สินรวมในกลุ่มเกษตรกรที่ผลิตข้าวทั่วไป ที่มีจำนวนสูงกว่ากลุ่ม อื่น ๆ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากมีเกษตรกรกลุ่มน้อยยังมีการถือเงินสำรองการซื้อขายน้ำเพื่อใช้ใน การประกอบอาชีพเสริม และเป็นค่าเล่าเรียนลูก กิดเป็นจำนวนร้อยละ 28.57 และมีอัตราส่วน หนี้สินรวมต่อรายได้รวมสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ

ตารางที่ 6.6 แสดงภาวะหนี้สินของเกษตรกรรายครัวเรือนแต่ละกลุ่ม

ภาวะหนี้สินครัวเรือน	กลุ่ม			
	เกณฑ์	ระบบปรับเปลี่ยน	อินทรีย์	อินทรีย์ชั้งยืน
จำนวนครัวเรือนมีหนี้สิน	14	15	17	15
ครัวเรือนที่มีหนี้สิน (ร้อยละ)	70	75	85	75
จำนวนครัวเรือนไม่มีหนี้สิน	6	5	3	5
ครัวเรือนที่ไม่มีหนี้สิน (ร้อยละ)	30	25	15	25
จำนวนหนี้สินรวม	1,783,000	764,000	1,242,150	1,439,825
หนี้สินเฉลี่ย (เฉพาะรายที่มีหนี้สิน)	127,357.14	50,933.33	73,067.65	95,988.33
รายได้รวม (เฉพาะรายที่มีหนี้สิน)	1,113,900	1,305,710	2,318,884	1,605,501
อัตราส่วนหนี้สินรวม/รายได้รวม	1.6	0.59	0.54	0.90
หนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน (รายกลุ่ม)	89,150.00	38,200.00	62,107.50	71,991.25

6.5.4.2 ภาระทางการเงิน

ภาระทางการเงินของเกษตรกรกลุ่มน้อยยัง ส่วนมากเป็นภาระทางการเงินจาก หนี้สินระยะสั้น มีกำหนดชำระคืนหนี้สินคืนเป็นรายปี วันกำหนดส่งคืนเงินคุ้มขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและ สัญญาของแต่ละแหล่งทุน ซึ่งส่วนมากจะอยู่ในช่วงหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวในแต่ละปี ประมาณช่วงเดือน มกราคม ถึงมีนาคม นอกจากนี้เกษตรกรยังมีภาระทางการเงินเป็นค่าใช้จ่ายใน ชีวิตประจำวัน ได้แก่ ค่าเล่าเรียนลูก หลาน ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าโทรศัพท์ ค่าเดินทาง ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง และค่าใช้จ่ายตามประเภทน้ำและวัตถุนธรรมทางสังคมอื่น ๆ

สำหรับปัจจัยภาระทางการเงินปัจจุบันที่ครอบครัวเผชิญอยู่ พบว่าเกษตรกรให้ความสำคัญและมีผลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนวิธีการผลิตจากการทำนาทั่วไปมาเป็นการผลิตข้าวในระบบเกษตรอินทรีย์ โดยเฉพาะภาระค่าใช้จ่ายการส่งลูกเรียนหนังสือในระดับสูง เนื่องจากเห็นว่า เมื่อหันมาทำการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์แล้วในระยะแรกผลผลิตจะลดลงกว่าปกติ ในขณะที่เกษตรกรอาจต้องลงทุนเพิ่มในการหาปุ๋ยคอก ปุ๋ยอินทรีย์มากขึ้นกว่าปกติ รวมถึงบางรายที่ไม่มีสัดว์เลี้ยงอาจต้องลงทุนซื้อสัตว์เลี้ยงเพิ่มเพื่อผลผลิตปุ๋ยเอง

6.5.4.3 ต้นทุนการผลิต

ต้นทุนการผลิตคิดเป็นต้นทุนรวม ได้แก่ ต้นทุนที่เป็นเงินสด และไม่เป็นเงินสด ในการทำนาของเกษตรกรกู้มผลิตข้าวทั่วไป กลุ่มผลิตข้าวอินทรีย์ระยะปรับเปลี่ยน กลุ่มผลิตข้าวอินทรีย์ และกลุ่มอินทรีย์ยังยืน เท่ากับ 2,824.62, 2,643.11, 2,880.08 และ 2,733.15 บาทต่อไร่ ตามลำดับ ประกอบด้วย ส่วนของต้นทุนที่เป็นเงินสด เท่ากับ 1,164.21, 1,065.16, 1,325.93 และ 1,306.21 บาทต่อไร่ และส่วนที่เป็นต้นทุนที่ไม่ใช่เงินสด เท่ากับ 1,660.41, 1,577.94, 1,554.16 และ 1,426.94 บาทต่อไร่ ตามลำดับ ซึ่งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ระยะปรับเปลี่ยนมีต้นทุนรวมต่ำกว่ากลุ่มอื่น ๆ เพียงเล็กน้อย และโดยรวมแล้วจะเห็นว่าต้นทุนรวมสำหรับการทำนาไม่พนความแตกต่างกันอย่างชัดเจน แต่แนวโน้มลักษณะการลงทุนของเกษตรกรมีความแตกต่างกันเล็กน้อย โดยเกษตรกรกลุ่มเกษตรอินทรีย์ และกลุ่มอินทรีย์ยังยืน มีค่าใช้จ่ายที่เป็นเงินสดมากกว่า กลุ่มเกษตรทั่วไปและเกษตรอินทรีย์ระยะปรับเปลี่ยน ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับค่าจ้างแรงงานในการเตรียมดิน การกำจัดวัชพืช และการเก็บเกี่ยว และการที่ต้นทุนส่วนดังกล่าวสูงขึ้น น่าจะสอดคล้องกับลักษณะของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ และกลุ่มอินทรีย์ยังยืนที่เป็นกลุ่มเกษตรกรที่สูงอายุ ซึ่งเกษตรกรใน 2 กลุ่มดังกล่าวมีอายุตั้งแต่ 50 ปี ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 65 และ 70 ตามลำดับ สำหรับต้นทุนที่ไม่เป็นเงินสดที่ลดลงและมีค่าต่ำที่สุดในกลุ่มเกษตรอินทรีย์ยังยืนนั้น เป็นส่วนที่มาจากค่าใช้จ่ายที่เป็นค่าวัสดุปุ๋ยอินทรีย์ มูลสัตว์ น้ำหมักชีวภาพ และค่าเมล็ดพันธุ์ ที่เกษตรกรผลิตได้เอง

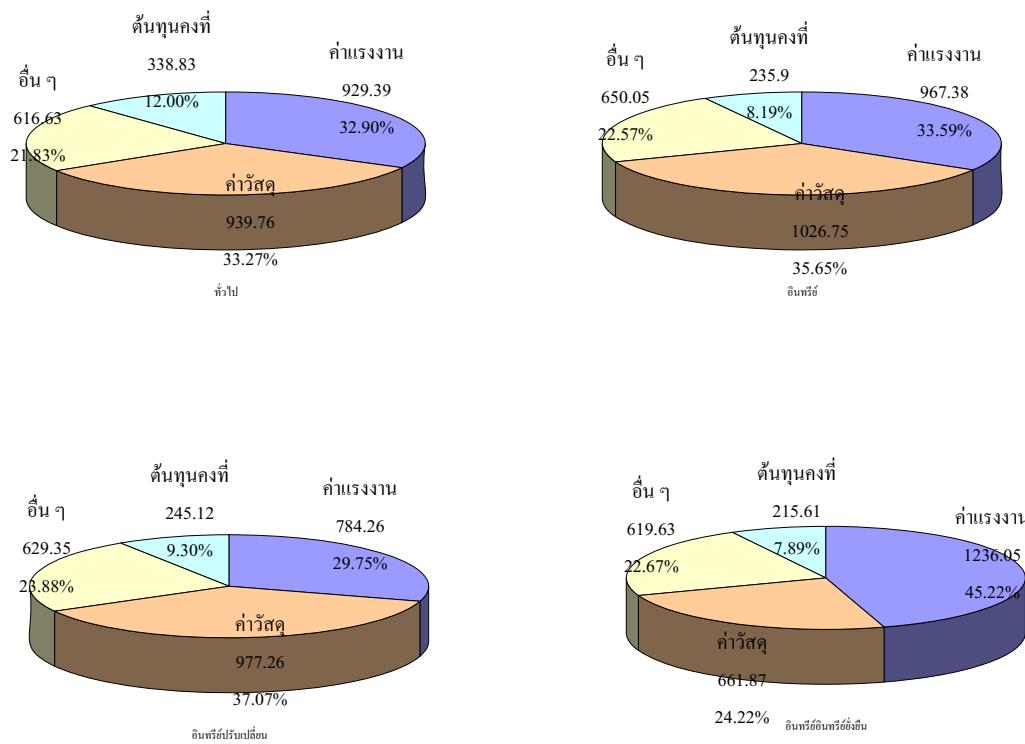
ตารางที่ 6.7 รายได้ ต้นทุนในการผลิตข้าวหอนมะลิต่อไร่

รายการ	กลุ่ม			
	ทั่วไป	ระยะ ปรับเปลี่ยน	อินทรีย์	อินทรีย์ยั่งยืน
ผลผลิตข้าวหอนมะลิ (กก./ไร่)	383.64	313.98	402.31	401.33
ราคาผลผลิต (บาท/กก.)	9.50	9.75	10.00	10.00
รายได้ (บาท/ไร่)	3,644.58	3,061.31	4,023.10	4,013.30
ต้นทุนเป็นเงินสด (บาท/ไร่)	1,164.21	1,065.16	1,325.93	1,306.21
ต้นทุนไม่มีเป็นเงินสด (บาท/ไร่)	1,660.41	1,577.94	1,554.16	1,426.94
ต้นทุนรวม (บาท/ไร่)	2,824.62	2,643.11	2,880.08	2,733.15
รายได้เหนือต้นทุนเงินสด (บาท/ไร่)	2,480.36	2,000.10	2,697.21	2,707.08
รายได้เหนือต้นทุนรวม (บาท/ไร่)	819.95	422.16	1,143.05	1,280.14

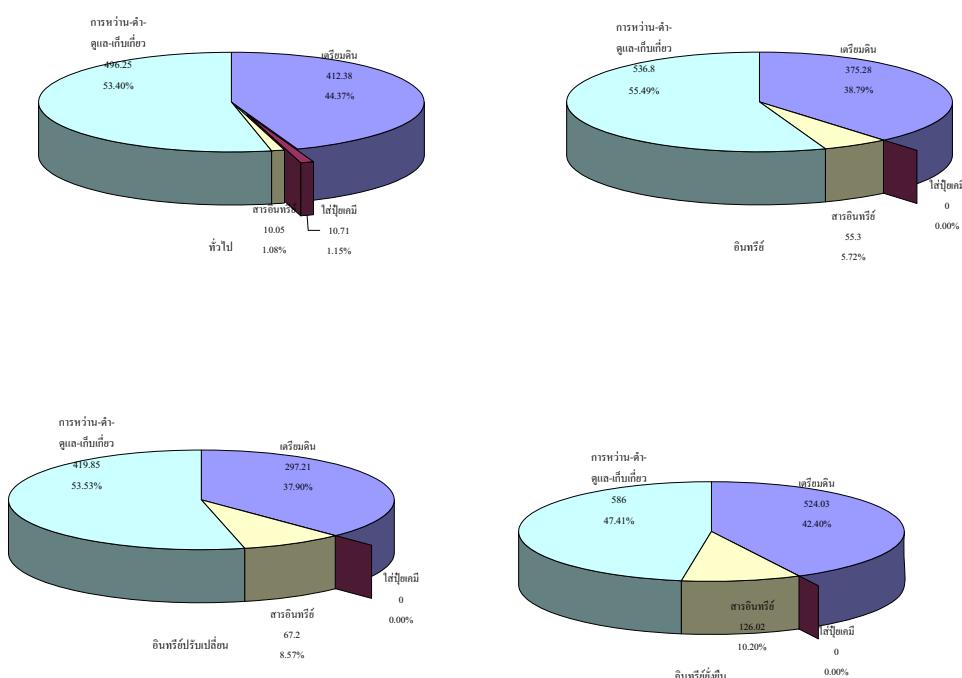
ส่วนที่เป็นต้นทุนเงินสด และต้นทุนที่ไม่ใช่เงินสด ที่เกย์ตระกรใช้จ่ายในการผลิตข้าวหอนมะลิ ประกอบด้วย ส่วนที่เป็น ค่าแรงงาน ค่าวัสดุ ค่าภาระที่ดิน ค่าเช่าที่ดิน ค่าเสื่อมราคา ซ่อมบำรุง และอื่น ๆ

ส่วนที่เป็นค่าแรงงาน ประกอบด้วย ค่าใช้จ่ายในการเดรีym dün การใช้สารเคมี สารอินทรีย์ การกำจัดวัชพืช ให้น้ำ ค่าตรวจแปลง และการเก็บเกี่ยว เป็นต้น

ส่วนที่เป็นค่าวัสดุ ประกอบด้วย ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าสารเคมี ค่าสารอินทรีย์ ค่าวัตถุดินอินทรีย์ ค่าน้ำหมักชีวภาพ ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง/หล่อลื่น เป็นต้น

ภาพที่ 6 แสดงสัดส่วนของต้นทุนรวมของการผลิตข้าวหอมมะลิเฉลี่ยต่อไร่ตามลักษณะของต้นทุน

ภาพที่ 7 แสดงสัดส่วนต้นทุนรวมของค่าแรงงานตามลักษณะของกิจกรรม

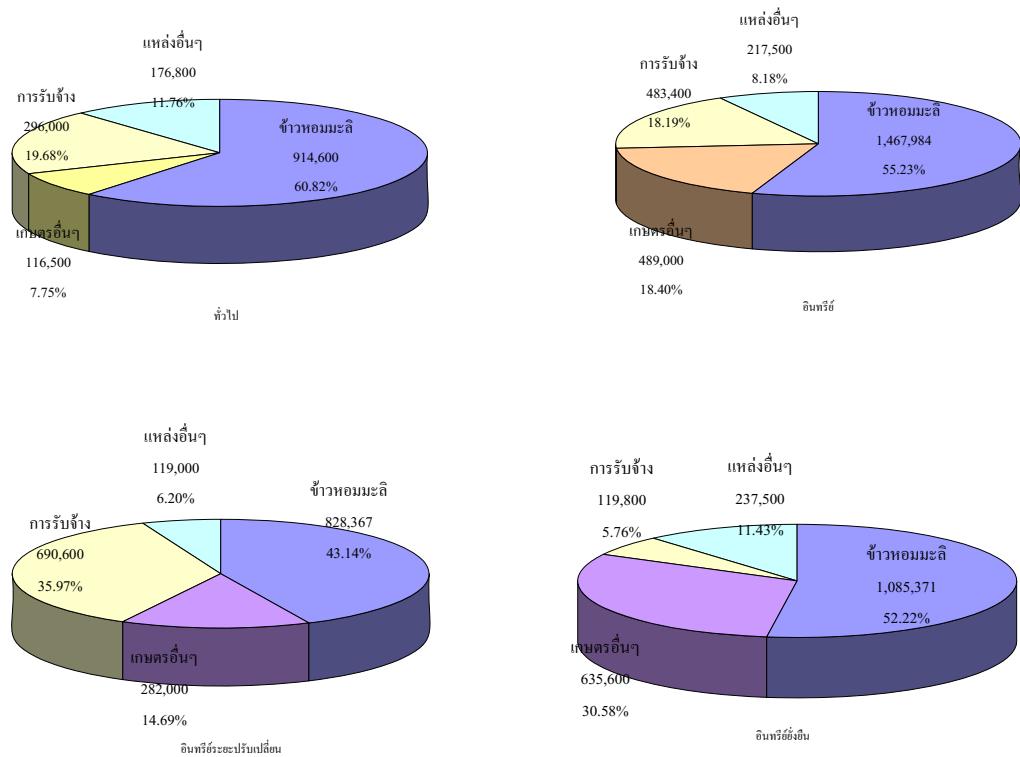
เมื่อพิจารณาต้นทุนการผลิตต่อผลผลิตข้าวหอมมะลิต่อ กิโลกรัม ของเกษตรกร กลุ่มตัวอย่าง พบว่า ต้นทุนรวม คิดเป็นเท่ากับ 7.36, 8.42, 7.16 และ 6.81 บาทต่อ กิโลกรัม ตามลำดับ โดยกลุ่มอินทรีย์ยังchein มีต้นทุนการผลิตที่ เป็นเงินสดต่อ กิโลกรัมน้อยที่สุด แสดงให้เห็นว่าการทำ ในระบบเกษตรอินทรีย์ที่ทำกิจกรรมทางการเกษตรที่หลากหลายที่มีความเกี่ยวข้องกัน จะมีส่วนช่วย ให้ต้นทุนรวมของการผลิตลดลง เนื่องจากผลผลิตต่อ ไร่ที่ได้เพิ่มขึ้น ขณะที่ต้นทุนรวมลดลง อัน เนื่องมาจากการใช้ปัจจัยการผลิตในครัวเรือน

ตารางที่ 6.8 รายได้ ต้นทุนในการผลิตข้าวหอมมะลิต่อ กิโลกรัม

รายการ	กลุ่ม			
	เคมี	ระยะ ปรับเปลี่ยน	อินทรีย์	อินทรีย์ ยังchein
ราคาผลผลิต (บาท/กก.)	9.50	9.75	10.00	10.00
ต้นทุนเป็นเงินสด (บาท/กก.)	3.03	3.39	3.30	3.25
ต้นทุนไม่เป็นเงินสด (บาท/กก.)	4.33	5.03	3.86	3.56
ต้นทุนรวม (บาท/กก.)	7.36	8.42	7.16	6.81
รายได้เหนือต้นทุนเงินสด (บาท/กก.)	6.47	6.37	6.70	6.75
รายได้เหนือต้นทุนไม่เป็นเงินสด(บาท/กก.)	5.17	4.74	6.14	6.44
รายได้เหนือต้นทุนรวม (บาท/กก.)	2.14	1.34	2.84	3.19

6.5.4.4 รายได้จากการขายข้าวหอมมะลิ

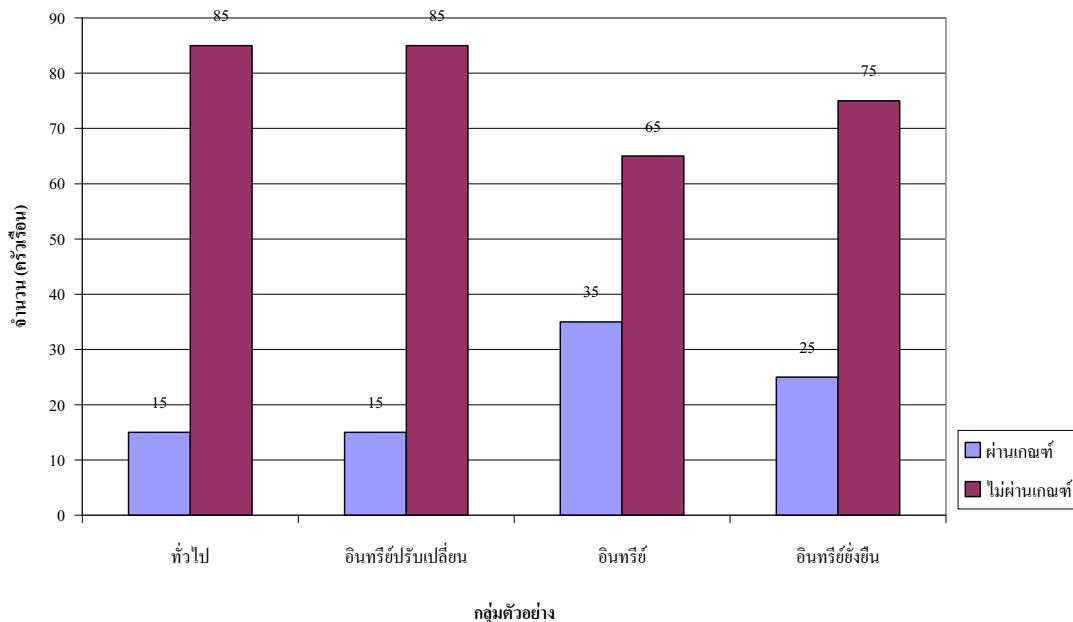
จากข้อมูลผลผลิตข้าวหอมมะลิต่อ ไร่ ของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง เท่ากับ 383.64, 313.98, 402.31 และ 401.33 กิโลกรัมต่อ ไร่ และราคาจำหน่ายผลผลิตเท่ากับ 9.5, 9.75 และ 10 บาทต่อ กิโลกรัม สำหรับผลผลิตข้าวทั่วไป ข้าวอินทรีย์ปรับเปลี่ยนและข้าวอินทรีย์ผ่านการรับรองมาตรฐาน ตามลำดับ เมื่อคิดเป็นตัวเงินทำให้เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีรายได้จากการขายข้าวหอมมะลิ เท่ากับ 3,644.58, 3,061.31, 4,023.10 และ 4,013.30 บาทต่อ ไร่ ตามลำดับ โดยมีสัดส่วนของรายได้ จากข้าวหอมมะลิเทียบกับรายได้รวมของครัวเรือน คิดเป็น ร้อยละ 60.82, 43.14, 55.23 และ 52.22 ตามลำดับ ดังแสดงในภาพที่ 12

ภาพที่ 8 แสดงสัดส่วนของรายได้ของครัวเรือนจากแหล่งเงินทุนต่างๆ ของกลุ่มตัวอย่าง

หมายเหตุ: แหล่งอื่นๆ เช่น รายได้จากสมาชิกครัวเรือนที่ไปทำงานต่างจังหวัดส่งกลับมาให้กับครอบครัว รายได้จากการทำของขาย หัตถกรรม และอื่นๆ

เปรียบเทียบรายได้เฉลี่ยต่อคนจากการจำหน่ายข้าวหอมมะลิของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง พบว่า จำนวนครัวเรือนเกษตรกรที่ผ่านเกณฑ์เส้นความยากจนที่ระดับ 1,040 บาท ของเกษตรกรกลุ่มผลิตข้าวทั่วไป กลุ่มข้าวอินทรีย์ระยะปรับเปลี่ยน กลุ่มข้าวอินทรีย์ และกลุ่มอินทรีย์ยั่งยืน คิดเป็นร้อยละ 15, 15, 35 และ 25 ตามลำดับ

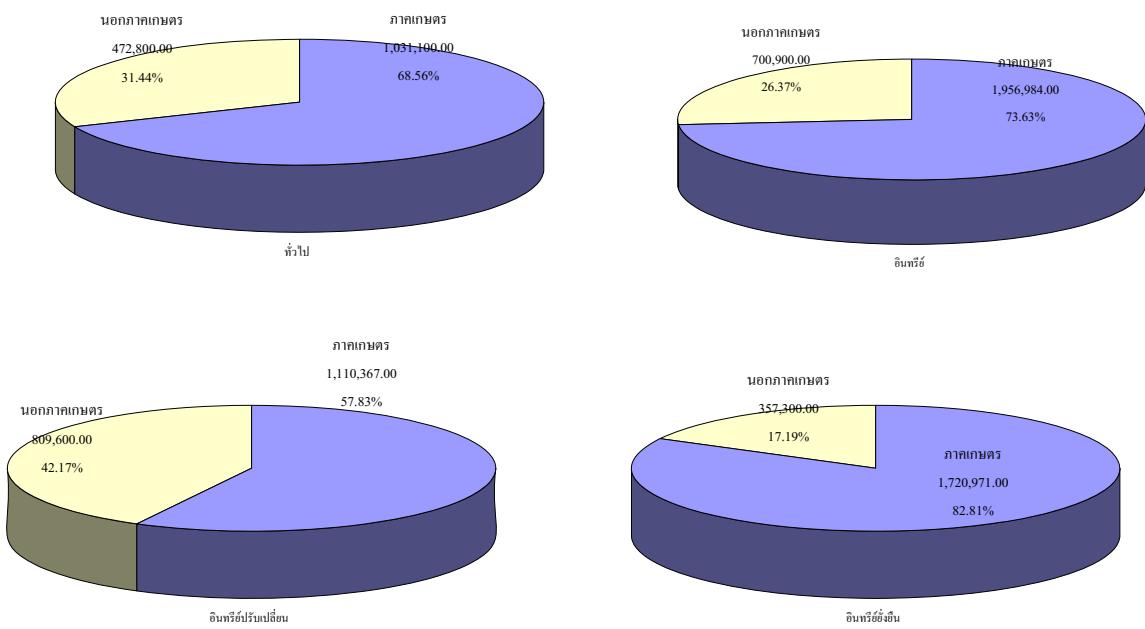

ภาพที่ 9 แสดงร้อยละของจำนวนครัวเรือนเกษตรกรที่ผ่านและไม่ผ่านเกณฑ์เส้นความยากจน

6.5.4.5 รายได้อื่น

เมื่อพิจารณาผลการศึกษารายได้รวมทั้งหมดจากทุกแหล่งรายได้ของแต่ครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่าง ทำให้พบว่าลักษณะรายได้รวมของกลุ่มตัวอย่างที่ถูกเลือกเป็นตัวแทนในการให้ข้อมูลสำหรับการศึกษาครั้งนี้ มีจำนวนครัวเรือนของผู้ที่มีรายได้รวมเหนือเกณฑ์เส้นความยากจนที่กำหนดที่ระดับ 1,040 บาทต่อคนต่อเดือน เท่ากับ ร้อยละ 70, 70, 85 และ 70 ของเกษตรกรในกลุ่มผลิตข้าวทั่วไป กลุ่มอินทรีชระยะปรับเปลี่ยน กลุ่มอินทรีช และกลุ่มอินทรีชยิ่งขึ้น ตามลำดับ

เมื่อแบ่งลักษณะรายได้ของครัวเรือนออกเป็น รายได้จากการเกษตรและนอกภาคการเกษตร ของกลุ่มตัวอย่าง พบร่วงสัดส่วนของรายได้จาก 2 แหล่งดังกล่าว ดังแสดงใน

ภาพที่ 10 แสดงสัดส่วนรายได้จากภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลรายได้รวมของครัวเรือนเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง พบว่า แหล่งรายได้ส่วนมากของเกษตรกร ประกอบด้วย 3 แหล่ง ได้แก่ รายได้จากการขายผลิตภัณฑ์ รายได้จากการขายอินเทอร์และรายได้จากการรับจำนำ โดยสัดส่วนของรายได้จาก 3 แหล่งรวมกันคิดเป็น ร้อยละ 88.24, 93.80, 91.82 และ 88.57 ของเกษตรกรกลุ่มผู้ผลิตข้าวทั่วไป กลุ่มผลิตข้าวอินเทอร์จะปรับเปลี่ยนกลุ่มผลิตข้าวอินเทอร์ และกลุ่มอินเทอร์ยังยืน ตามลำดับ ซึ่งสัดส่วนรายได้จำนวนดังกล่าว มาจากรายได้จากการขายห้องน้ำมีลักษณะคิดเป็น ร้อยละ 60.82, 43.14, 55.23 และ 52.22 มาจากการขายอื่นๆ คิดเป็น ร้อยละ 7.75, 14.69, 18.40 และ 30.58 และมาจากการรับจำนำ คิดเป็น ร้อยละ 19.68, 35.97, 18.19 และ 5.76 ตามลำดับ ดัง ภาพที่ 12

ตารางที่ 6.9 แสดงแหล่งที่มาของรายได้ที่ประเมินเป็นตัวเงินในแต่ละกลุ่ม

แหล่งรายได้	กลุ่ม			
	ทั่วไป	ระยะ ปรับเปลี่ยน	อินทรี	อินทรียังยืน
ข้าวหอมมะลิ (บาท)	914,600	828,367	1,467,984	1,085,371
ข้าวหอมมะลิ (ร้อยละ)	60.82	43.14	55.23	52.22
การเกยตอรื่น (บาท)	116,500	282,000	489,000	635,600
การเกยตอรื่น (ร้อยละ)	7.75	14.69	18.40	30.58
การรับจำนำ (บาท)	296,000	690,600	483,400	119,800
การรับจำนำ (ร้อยละ)	19.68	35.97	18.19	5.76
สมาชิกในครัวเรือนส่งมาให้ (บาท)	97,000	12,000	184,000	70,500
สมาชิกในครัวเรือนส่งมาให้ (ร้อยละ)	6.45	0.63	6.92	3.39
รายได้อื่น ๆ (บาท)	79,800	107,000	33,500	167,000
รายได้อื่น ๆ (ร้อยละ)	5.31	5.57	1.26	8.04
รายได้รวมทั้งหมด (บาท)	1,503,900	1,919,967	2,657,884	2,078,271
รวม (ร้อยละ)	100	100	100	100

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้เห็นประเด็นที่นำสังเกตอย่างน้อย 2 ประการ ดังนี้

1. ผลรวมของรายได้ของเกษตรกรกิจกรรมทางการเกษตร ได้แก่ ข้าวหอมมะลิ และรายได้จากการเกยตอรื่น มีสัดส่วนคิดเป็น ร้อยละ 68.56, 57.83, 73.63 และ 82.81 ของรายได้ทั้งหมดในครัวเรือน ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรมีรายได้จากการเกษตรเป็นรายได้หลัก และการที่กลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการผลิตข้าวอินทรีระยะปรับเปลี่ยน มีรายได้น้อยที่สุดจากผลรวมรายได้จากการเกษตร ขณะที่เกษตรมีรายได้จากการรับจำนำสูงถึง ร้อยละ 35.97 นั้นอาจแสดงให้เห็นว่า 1) รายได้ส่วนใหญ่ของเกษตรกรมาจากรายได้จากการเกษตร 2) การรับจำนำเป็นอาชีพทางเลือกที่มีความสำคัญในระดับสูง กรณีที่ผลผลิตและ/หรือรายได้จากการเกษตรลดลง และเมื่อพิจารณารายได้จากการรับจำนำของกลุ่มเกษตรกรที่ทำงานอินทรี จะเห็นว่ามีแนวโน้มลดลงในกลุ่มทำเกษตรอินทรีย์ยังยืน ขณะที่สัดส่วนรายได้จากการเกษตรอื่นเพิ่มขึ้น

2. รายได้จากการเกษตรอื่นของเกษตรกรมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในกลุ่มการผลิตอินทรียังยืน อาจสะท้อนให้เห็นว่า เมื่อเกษตรกรปรับเปลี่ยนวิธีทำการเกษตรจากแบบทั่วไปเข้าสู่รูปแบบการผลิต

แบบอินทรี เกย์ตระกร มีการทำกิจกรรมเกย์ตระกึ่นเพิ่มเติมในแปลงนาของตนเองนอกเหนือจากการผลิตข้าวหอมมะลิ และทำให้รายได้เสริมมีสัดส่วนมากขึ้น เมื่อเกย์ตระกรใช้เวลาในการทำงานของตนเองมากขึ้นตามลักษณะของกิจกรรมที่เพิ่มขึ้น ทำให้สัดส่วนของรายได้จากการรับจ้างภายนอกลดลง

6.6 สังเคราะห์ความเป็นไปได้ในการเป็นอาชีพทางเลือกของการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์

จากผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เห็นว่า การผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์มีความเป็นไปได้ในการเป็นอาชีพทางเลือกสำหรับเกษตรกร นับเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิ ที่เกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์มีการปรับเปลี่ยนทัศนคติ พฤติกรรม ในการทำการเกษตร เกษตรกรมีความตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญของการลดต้นทุนในการผลิตข้าว ด้วยการหันมาให้ความสนใจในการพึ่งพาปัจจัยการผลิตของตนเอง เกษตรกรเอาใจใส่ดูแลทรัพยากรดินด้วยการปรับปรุงบำรุงดินด้วยฟางข้าว ตอซัง ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยกอก ปุ๋ยอินทรีย์อื่นๆ เพิ่มขึ้น ไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมี หรือสารเคมีสังเคราะห์ ช่วยให้เกษตรกรสามารถลดภาระต้นทุนที่เป็นเงินสด ไม่มีการเผาฟาง ตอซัง ข้าวในนาข้าว ช่วยรักษาสิ่งมีชีวิตในดิน และบนดินให้เป็นไปโดยธรรมชาติ เกษตรกรหันมาเลี้ยงสัตว์ในครัวเรือนเพื่อเป็นแหล่งผลิตปุ๋ยของตนเอง และเป็นรายได้เสริม การเลี้ยงโคเพิ่มขึ้นช่วยให้เกษตรกรใช้ประโยชน์จากฟาง ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการเพิ่มน้ำหนักตัวจากของเหลือจากการทำนา ในฤดูฝนเกษตรกร ได้เก็บหญ้าที่ขึ้นบนกันนา มาเป็นอาหารโค โดยตรง ไม่มีการใช้สารเคมีในการกำจัดหญ้านกันนาและในแปลงนา เกษตรกรตระหนักรู้และเห็นความสำคัญของไทยและพิษภัยจากสารเคมีมากขึ้น เอาไว้ใจต่อสุขภาพของตนเองและผู้บริโภค ที่สำคัญกระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ยังเป็นช่องทางในการลดการนำเข้าปัจจัยการผลิตเพื่อการเกษตรจากต่างประเทศ เป็นผลให้ช่วยลดการสูญเสียเงินตราของประเทศไทยได้อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์เมื่อพิจารณาจากแนวโน้มของผลผลิตต่อไปที่เพิ่มขึ้น และต้นทุนการผลิตต่อ กิโลกรัมที่ลดลง รวมถึงความพึงพอใจของเกษตรกรที่เห็นว่า สภาพแวดล้อม ระบบนิเวศน์ในแปลงนาที่ดีขึ้นแล้ว น่าจะเป็นอาชีพทางเลือกที่มีศักยภาพในอนาคต แต่ในด้านการพิจารณารายได้จากข้าวหอมมะลิเพียงอย่างเดียวนั้น ยังไม่สามารถทำให้เกษตรกรสรุปว่า ใหญ่มีรายได้ผ่านเส้นความยากจนมาตรฐาน เนื่องจากเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์เป็นเพียงส่วนหนึ่ง ของวงจรข้าวอินทรีย์ทั้งหมด เกษตรกรยังยืนอยู่ในตำแหน่งที่มีความเสี่ยงและแบกรับภาระต้นทุนที่สูงกว่าส่วนอื่นในระบบของการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ควบรวม ผลกระทบแทนค่าน้ำรายได้ยังอยู่ในระดับต่ำ อันเนื่องมาจากการปริมาณผลผลิตต่อไร่ พื้นที่ถือครองสำหรับเพาะปลูกข้าวหอมมะลิต่อกัน และราคาของผลผลิตที่เกษตรกรขายได้ไม่สอดคล้องกับราคาน้ำที่จำหน่ายในต่างประเทศ ตลอดจน

ต้นทุนการผลิตที่แท้จริง การผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์คุณภาพดีและได้มาตรฐาน เกษตรกรส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก ไม่สามารถกำหนดปัจจัยทางธรรมชาติได้ การสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร โดยเฉพาะในจุดที่เกย์ตระหง่านความรู้ ความสามารถ ได้แก่ ด้านการตลาด หลักเกณฑ์ เงื่อนไขในการตรวจสอบรับรองมาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล การสนับสนุนให้กลุ่มเกษตรกรมีบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถที่เข้มแข็งด้านการตลาดระดับท้องถิ่นและตลาดในประเทศ การรณรงค์ให้คนไทยหันมาใส่ใจด้านสุขภาพจากอาหารที่บริโภคในชีวิตประจำวัน ปลูกผึ้งค่านิยมในการผลิตในสิ่งที่กิน กินในสิ่งที่ผลิต ซึ่งจะช่วยให้อาชีพการผลิต ข้าวหอมมะลิอินทรีย์เป็นอาชีพทางเลือกที่มีศักยภาพมากขึ้น

บทที่ 7

ระบบเกษตรอินทรีย์ในการเป็นอาชีพทางเลือกในการแก้ไขปัญหาความยากจน

7.1 การขยายการผลิตจากข้าวหอมมะลิอินทรีย์สู่ระบบเกษตรอินทรีย์

7.1.1 ปัจจัยที่ลดค่าใช้จ่ายในการผลิต

จากข้อมูลด้านทุนการผลิตข้าวหอมมะลิของเกษตรกรจะเห็นว่า เกษตรกรที่หันมาทำการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ได้ให้ความตระหนักในเรื่องการลดค่าใช้จ่ายที่เป็นเงินสดในการผลิตของครัวเรือน จึงแสวงหาแนวทางการลดต้นทุนการผลิตด้านต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่ การลดค่าใช้จ่ายค่าปุ๋ยเคมี สารเคมีสังเคราะห์และยาปารานศัตรูพืช โดยพบว่า ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรกลุ่มผลิตข้าวอินทรีย์ และอินทรีย์ยังยืน มีต้นทุนรวมและต้นทุนต่อ基โลกรัม ต่ำกว่าก่อนถึงการผลิตแบบทั่วไปและอินทรีย์จะปรับเปลี่ยน แสดงให้เห็นว่า การผลิตข้าวอินทรีย์ในระยะยาวมีแนวโน้มทำให้ต้นทุนการผลิตลดต่ำลงกว่าการผลิตแบบทั่วไป ประกอบกับลักษณะการลงทุนด้านปัจจัยการผลิตของเกษตรกรหันไปสู่แนวทางการใช้ปัจจัยการผลิตที่เกษตรกรมีศักยภาพในการผลิต ได้ด้วยตนเองมากขึ้น เกษตรกรใช้ประโยชน์จากการ ไถกลบฟาง ตอซัง มีการปลูกพืชที่เป็นแหล่งปุ๋ยพืชสด เป็นการใช้พื้นที่ให้เป็นประโยชน์มากขึ้น ลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกชุมชน เกษตรกรมีการเรียนรู้และใช้น้ำหมักชีวภาพที่ได้จากการหมักเศษชาตพืช ชาตสัตว์ เศษอาหารในครัวเรือน อันจะช่วยให้ลดปริมาณของเสีย ขยายบ้านเรือนได้ในอนาคต

7.1.2 ปัจจัยที่ลดค่าใช้จ่ายด้านอาหาร

การผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของเกษตรกร มีอิทธิพลทำให้เกษตรกรบางส่วนปรับวิธีคิด เปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเอง นำไปสู่วิถีชีวิตที่ประหยัด และพึ่งพาตนเอง เห็นคุณค่าของทรัพยากรในท้องถิ่น ใช้วัสดุอุปกรณ์ในนาและพืชนาแปลงนา มีการปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น และพืชผัก มีความตระหนักรถอย่างมากและพิษภัยของสารเคมีสังเคราะห์ต่างๆ พยายามหลีกเลี่ยงและหันมาผลิตพืชที่ปลอดภัย ปราศจากการใช้สารเคมีสังเคราะห์ ในสวนหลังบ้านหรือในแปลงนา สำหรับการบริโภคกันเองในครัวเรือน ส่วนที่เหลือจากการใช้ในครัวเรือน เกษตรกรนำไปขายเป็นรายได้เสริม หรือแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผลผลิตที่เป็นพืชผักสวนครัว ที่เกษตรกรใช้บริโภคในชีวิตประจำวัน เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์จะเห็นลักษณะความแตกต่างของผลผลิตพืชที่ตนเองเคยผลิตแบบใช้สารเคมีสังเคราะห์และผลผลิตที่เกิดจากการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ ซึ่งน่าจะ

มันใจได้ระดับหนึ่งว่า ตนเองได้บริโภคอาหารที่ปลอกภัย ลดโอกาสการสะสมสารพิษในร่างกายที่อาจปนเปื้อนทางอาหารได้

7.1.3 ปัจจัยที่เป็นการออมในระยะยาว

การผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ เป็นกระบวนการผลิตทางการเกษตรที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้วิถีชีวิตของเกษตรกรเอง ที่ต้องการพัฒนารูปแบบการผลิตของตนเอง เป็นการหาแนวทาง วิธีการที่เหมาะสมในการพื้นฟูคืนความอุดมสมบูรณ์ ความสมดุลทางธรรมชาติกับสู่ดิน โดยใช้ปัจจัยการผลิตจากแหล่งวัตถุดิบที่เป็นสารอินทรีย์ ซึ่งเมื่อคืนมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น จะเป็นทุนที่ดีต่อการเพาะปลูกพืช การไม่เผาตอซังและฟางในนาขังเป็นการรักษาหน้าดิน และไม่ทำลายความหลากหลายทางธรรมชาติทั้งพันธุ์พืชขนาดเล็ก พันธุ์สัตว์และสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กในดิน นอกจากนี้ การที่เกษตรกรหันมาให้ความสนใจแปลงนามากขึ้น เกษตรกรพักอาศัยในนาเป็นประจำ มีการปลูกไม้ยืนต้น ไม้ผลต่างๆ ในนา เป็นการสร้างป่าไม้ สร้างความร่มรื่นให้เกิดขึ้น มีการปลูกพืชบางชนิดใช้เป็นแหล่งอาหาร และเป็นแหล่งรายได้ ตลอดจนเป็นการสร้างความมั่นคงในการเป็นแหล่งเชื้อเพลิงในอนาคตอีกด้วย

จากข้อมูลการขยายตัวในการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของเกษตรกร ในช่วงตั้งแต่ ปี 2538/39 สำหรับสมาชิกกลุ่ม โรงสีชุมชนอนุรักษ์ธรรมชาติ ดำเนินนาโ索่ อำเภอคุคุชุม ในปี 2542/43 ของสมาชิกกลุ่ม โรงสีนากระเบื้อง อำเภอมหาชนะชัย ในปี 2545/46 ของกลุ่มสมาชิกโรงสีเกษตรธรรมชาติ ดำเนินนาอ้อ้ม อำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร จนถึงปี 2546/47 มีสมาชิกร่วมทั้งเกษตรอินทรีย์ ระยะปรับเปลี่ยนและเกษตรอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองแล้วกว่า 1,600 ครัวเรือน พื้นที่การผลิต จำนวน 16,000 ไร่ และคงให้เห็นว่าเกษตรกรให้การยอมรับ และมีความมั่นใจในแนวทางการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์เป็นทางเลือก โดยเห็นว่า ช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาเกษตรกรที่ผลิตข้าวแบบทั่วไปนั้นต้องยอมรับความเสี่ยงกับราคាលูกค้าผลิตข้าวที่ออกสู่ตลาด เกษตรกรขายข้าวทั่วไปในราคาก่ากว่าข้าวหอมมะลิอินทรีย์ กิโลกรัมละ ประมาณ 3 บาท ขณะที่เกษตรกรที่ขายข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ในราคากัน กิโลกรัมละ 10 บาท จึงทำให้เกษตรกรสนใจเข้าร่วมโครงการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์มากขึ้นตลอดช่วงเวลาดังกล่าว

เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเป็นเวลานาน (มากกว่า 3 ปี) จำนวนหลายรายเห็นว่า แนวทางการทำนาแบบอินทรีย์เป็นรูปแบบหนึ่งที่นำสนับสนุนให้และนำจะมีความเหมาะสม เป็นรูปแบบที่พึงพาได้ ทั้งในแง่ของการสร้างแหล่งอาหาร การปลูกต้นไม้เพื่อสร้างความร่มรื่นให้กับไร่นา จึง

ตัดสินใจอยู่ในไร่นาเป็นประจำ เพื่อใช้เวลาในการพัฒนา ปรับปรุงแปลงนาให้ดียิ่งขึ้น จนกระทั่ง เป็นแหล่งสำหรับการศึกษาดูงาน แหล่งเรียนรู้ของหน่วยงานราชการ องค์กร และเกษตรกรรายอื่นๆ ในท้องถิ่นและพื้นที่ใกล้เคียง นำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในสังคมเกษตรกรนักปฏิบัติ

7.2 ศักยภาพการผลิตอินทรีย์ที่มีอยู่ในฟาร์ม นอกจากข้าวหอมมะลิอินทรีย์

สิ่งที่เกษตรกรทำกิจกรรมทางการเกษตรที่เห็นว่ามีศักยภาพในการผลิตที่ก่อให้เกิดรายได้ และลดรายจ่ายในครัวเรือน รวมถึงเป็นการพัฒนาและออมทรัพย์กรธรรมชาติ นอกเหนือจากการ ผลิตข้าวหอมมะลิแล้ว จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรจะทำการผลิตสิ่งต่างๆ ที่ให้ผลตอบแทนเป็น ระยะๆ ในลักษณะต่อไปนี้

7.2.1 การผลิตที่ให้ผลตอบแทนระยะสั้น (1 - 3 เดือน หรือไม่เกิน 1 ปี) ประกอบด้วยการ ผลิตพืชที่สำคัญได้แก่ ผักสวนครัว (ถั่วฝักยาว คึ่นฉ่าย พ稷 ผักชีฟรั่ง แคร์ร่า มะเขือ สารแน่ หอม มะลอก แตงโม แตงชนิดต่างๆ เห็ดฟาง กล้วย ส่วนการผลิตสัตว์ ได้แก่ วัว เป็ดไก่ สุกร ขุน ปลา และกบ เป็นต้น

7.2.2 การผลิตที่ให้ผลตอบแทนระยะปานกลาง (2 – 3 ปี) ได้แก่ น้อยหน่า ละมุด ชุมพู่ มะม่วง มะนาว ขมุน ปลาบ่างชนิด เป็นต้น การเพาะปลูกพืช หรือเลี้ยงสัตว์ในลักษณะนี้เกษตรกร ไม่ได้ทำในปริมาณมาก ๆ ในครั้งเดียว เป็นการเริ่มต้นที่ค่อยเป็นค่อยไป เพื่อเกษตรกรจะได้เรียนรู้ และศึกษาศักยภาพของลิงที่ทำไปว่ามีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่มากน้อยเพียงใด อันจะช่วยให้ เกษตรกรมีทักษะ ประสบการณ์ ในการขยายการผลิตในโอกาสต่อไป

7.2.3 การผลิตที่ให้ผลระยะยาว (3 ปีขึ้นไป) ได้แก่ มะพร้าว ไม้ยืนต้น ไม้กฤษณา ยูคา สะเดา เป็นต้น เป็นพืชที่เกษตรกรปลูกไว้ใช้ประโยชน์สำหรับการให้ร่มเงา และผลผลิตในระยะยาว อันเป็นการออมทรัพย์สินในที่ดินที่อาจจะเห็นผลหรือใช้ประโยชน์ด้วยตนเองหรือรุ่นลูก รุ่นหลาน ต่อไป

นอกจากนี้ยังพบว่า เกษตรกรจะต้องทำกิจกรรมอื่นเสริม นอกเหนือจากการลงทุน การเกย์ครรเพื่อหารายได้เสริม ให้กับครอบครัว เช่น การทำน้ำเต้าหู้ขายในชุมชน การเร่งขายสินค้า

เกย์ตรที่เป็นผลิตจากฟาร์มของตนเองในชุมชน การทำงานรับจ้าง การรับเหมา ก่อสร้างในชุมชน และบริเวณใกล้เคียงตามความต้องการและความสามารถของตนเอง

7.3 ศักยภาพการเพิ่มการผลิตอินทรีย์ที่ยังไม่มีในฟาร์ม นอกจากข้าวหอมมะลิอินทรีย์

เกย์ตรอินทรีย์ เป็นรูปแบบการผลิตที่ต้องอาศัยปัจจัยการผลิตแบบพึ่งพาอาศัยระหว่างพืช กับสัตว์ ที่เกย์ตระกรต้องให้ความสำคัญมากขึ้น เพื่อช่วยลดการซื้อปุ๋ยคอก ปุ๋ยอินทรีย์จากภายนอก จากการสังเกตในพื้นที่ที่ศึกษาเกย์ตระกรยังให้ความสำคัญกับพื้นที่เพาะปลูกข้าวเป็นแหล่งรายได้ หลักในแต่ละปีของครัวเรือน แม้ว่าเกย์ตระกรจะมีการปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ในสวนหลังบ้าน แต่ยังไม่ พนวณว่ามีเกย์ตระกรที่แบ่งพื้นที่นาของตนเอง เพื่อใช้สำหรับการปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์อย่างจริงจัง ทำให้ ศักยภาพด้านการผลิตสัตว์ไม่ดีเท่าที่ควร เกย์ตระกรไม่สามารถเพิ่มจำนวนสัตว์ได้มาก ทำให้ขาด ความสมดุลในด้านปัจจัยการผลิต เกย์ตระกรยังต้องอาศัยปัจจัยการผลิตจากภายนอกชุมชนอยู่เสมอ ซึ่งประเด็นการขาดแคลนปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยคอก นับว่าเป็นปัญหาสำคัญที่เกย์ตระกรกำลังประสบอยู่ การเพิ่มจำนวนสัตว์เลี้ยง เช่น โค นอกจากจะเป็นแหล่งผลิตปุ๋ยสำหรับการทำนาข้าวอินทรีย์แล้ว เกย์ตระกรยังมีโอกาสได้รับผลตอบแทนจากการผลิตสัตว์ ซึ่งการเลี้ยงโคเกย์ตระกรสามารถกำหนด ราคาจำหน่ายผลผลิตของตนเอง ได้ในระดับที่ตนเองพึงพอใจและเป็นธรรม เนื่องจากปัจจุบันจำนวน โคในท้องตลาดมีน้อย ยังเป็นที่ต้องการของตลาดจำนวนมาก

นอกจากนี้ เกย์ตระกรที่พึ่งอาศัยในนาของตนเองเป็นประจำ เกย์ตระกรได้ทำการปลูกพืชผัก สวนครัว หลังการเก็บเกี่ยว รวมถึงการทำวัวนเมล็ดแดงโน้ม แตงไทย ถั่วผู้ พร้อมกับการไถกลบ ปล่อยทิ้งไว้ให้เจริญเติบโตตามธรรมชาติในระบบเกษตรอินทรีย์ ซึ่งทำให้เกย์ตระกรมีอาหารไว้ บริโภคในครัวเรือนและส่วนที่เหลือเกย์ตระกรยังสามารถนำไปจำหน่ายในชุมชนของตนเองได้อีกด้วย

7.4 ศักยภาพการแปรรูปผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์หรือผลผลิตอินทรีย์อื่นๆ เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่

การแปรรูปข้าวหอมมะลิอินทรีย์เป็นผลิตภัณฑ์อื่นของเกย์ตระกร หรือกลุ่มแม่บ้านเกย์ตระกร ยังมีไม่นาน ผลิตภัณฑ์ไม่หลากหลาย และยังขาดการสนับสนุนส่งเสริมด้านการตลาดที่ชัดเจนจาก ภาครัฐและเอกชน รวมถึงการทำบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสมและดึงดูดลูกค้า ผลิตภัณฑ์ที่เกย์ตระกรทำใน ปัจจุบันเป็นลักษณะผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ข้าวกล่อง ข้าวซ้อมเมือง ขนมต่างๆ ที่ทำจาก แป้งข้าว เป็นต้น เกย์ตระกรที่ทำจะเป็นผู้สูงอายุที่ร่วมกันทำ ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เป็นการ

ผ่อนคลายของสมาชิก ตลาดขายผลิตภัณฑ์ข้าวหอมมะลิอินทรีย์เปรูป ได้แก่ การขายในชุมชน ขายเป็นของฝากให้กับหน่วยงานราชการ หรือการอกร้านผลิตภัณฑ์ชุมชนในโอกาสต่าง ๆ เป็นการเพิ่มนูลค่าสินค้าและทำให้ผู้สูงอายุมีรายได้

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระบบเกษตรอินทรีย์ ของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา แสดงให้เห็นว่า การผลิตข้าวอินทรีย์เป็นส่วนหนึ่งที่กระตุ้นให้เกษตรกรรมมีโอกาสได้ศึกษาเรียนรู้ทั้งที่เกิดจากการสังเกตของเกษตรกรเองและการเรียนรู้จากตัวอย่างของเกษตรกรรายอื่นอย่างเป็นระบบ และขับเคลื่อนกระบวนการผลิตเปลี่ยนเรียนรู้ของเกษตรกรด้วยระบบกลุ่ม การอบรมสัจธรรมชีวิตนำไปสู่การปรับเปลี่ยนแนวคิด และปรับรูปแบบการทำงานจากแบบทั่วไปเป็นระบบการผลิตแบบอินทรีย์ ทำให้เกษตรกรตระหนักรู้ความหลากหลายของพืชพรรณ สัตว์ในธรรมชาติ เป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนและท้องถิ่น นอกจากนี้เกษตรกรมีความพยายามในการหาแหล่งปัจจัยที่สำคัญที่จะช่วยคืนความอุดมสมบูรณ์แก่ดิน และธรรมชาติ ด้วยการเลี้ยงสัตว์เพิ่มขึ้น อันเป็นวงจรที่เกือบถูกกันในระบบที่เน้นการพึ่งพาตนเองมากยิ่งขึ้น ซึ่งหากเกษตรสามารถดำเนินด้วยแนวทางการพึ่งตนเองเป็นส่วนสำคัญ ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพทางด้านการเกษตร ก็น่าจะเป็นหนทางนำไปสู่ความพอดี มีความยั่งยืนที่เหมาะสมสมต่อไปในอนาคต

บทที่ 8

การรวมกลุ่มและเครือข่ายของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวหอมมะลิในระบบเกษตรอินทรีย์ต่อ การเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาความยากจน

8.1 การรวมกลุ่มเป็นการสร้างพลังทางจิตใจในการทำเกษตรอินทรีย์

การเกิดขึ้นของระบบการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ในพื้นที่ที่ทำการศึกษา ถือได้ว่าเป็นการเกิดขึ้นจากวิวัฒนาการอย่างหนึ่งในสังคมของเกษตรกรที่มีอาชีพหลักในการทำนา ที่เกษตรกรพยายามแสวงหาแนวทางที่ทำให้เกษตรอยู่ได้และอาศัยแนวทางของการรวมกลุ่ม ภายใต้อิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาการ เทคโนโลยี ค่านิยมทางสังคมภาวะเศรษฐกิจ การผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการตรวจสอบรับรองมาตรฐานน้ำใจได้มีในทุกหนทางแห่งของการผลิตข้าวหอมมะลิ แต่เป็นการผลิตที่เกิดขึ้นเฉพาะพื้นที่ เนพะกุ่ม โดยแต่ละกลุ่มมีผู้นำที่เข้มแข็ง เป็นผู้นำที่กล้าทำสิ่งใหม่ ๆ กล้าได้ กล้าเสียกับผลประโยชน์ของคนเองที่เคยได้รับหรือคืนเคย เป็นผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากเพื่อนเกษตรกร และครอบครัวยอมรับได้กับภาระที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงจากวิธีการและแนวทางเดิมที่คุ้นเคยของกิจกรรมตนเอง ยอมรับได้กับคำแนะนำเยี่ยม ถูกถ่องจากเพื่อนบ้าน หากแนวทางใหม่ที่ทำแล้วไม่ประสบผลสำเร็จ และพร้อมที่จะเป็นตัวอย่างในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะได้หรือจะเสียแก่เพื่อนบ้าน ในด้านการทำนาข้าวอินทรีย์แล้วในระยะเริ่มแรกแล้ว เป็นการรวมกลุ่มเกษตรกรเพียงกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้น เมื่อเห็นว่าได้ผลดี จึงมีสมาชิกเข้าร่วมกลุ่ม ทำให้กลุ่มนี้ สมาชิกมากขึ้น

บทบาทของการรวมกลุ่มของเกษตรตั้งแต่ยุคริ่มต้น จนกระทั่งปัจจุบันแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เกษตรอินทรีย์เป็นระบบกลุ่มที่มีผู้นำที่เข้มแข็ง กล้าทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง สามารถที่เพิ่มขึ้นได้เรียนรู้ เห็นตัวอย่างด้วยตนเอง จากเพื่อนเกษตรกรที่ทำก่อน จนเริ่มมีความเชื่อมั่นในแนวทางการทำกิจกรรมทางการเกษตรอินทรีย์จากการสังเกตด้วยตนเอง แม้ว่าสิ่งที่สังเกตเห็นหลายประเด็นยังเป็นที่ถกเถียงกันในหมู่เกษตรกร วงการทางวิชาการ การพิสูจน์ข้อเท็จจริงในเชิงวิทยาศาสตร์

จากการสำรวจการศึกษาดูงาน การเรียนรู้ และเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกในกลุ่ม ทำให้เกษตรกรมีเพื่อน และรู้ว่าไม่ใช่เป็นเรื่องที่เกษตรกรเลือกทำคนเดียวเพียงลำพัง ยังมีคนอื่นจำนวนมากที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม และกำลังแสวงหาความรู้เพิ่มเติม อันเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้เกษตรกรมีพลังในการตัดสินใจนั้นทำให้เกษตรกรสามารถปรับเปลี่ยนจากสิ่งตนเองเคย

ปฏิบัติตามเป็นเวลานาน ได้ บางรายเริ่มเข้าร่วมกิจกรรมด้วยการทดลองเล็ก ๆ ก่อน และหันมาทำการผลิตข้าวในแนวทางเกษตรอินทรีย์แบบเต็มพื้นที่ในที่สุด

8.2 การรวมกลุ่มเป็นการสร้างพลังด้านการควบคุมการผลิตในการทำเกษตรอินทรีย์

เกษตรอินทรีย์เป็นรูปแบบหนึ่งที่เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการยอมรับได้ใน กฎ กติกา ระเบียบปฏิบัติต่างๆ ที่ทางองค์กรผู้ตรวจสอบรับรองมาตรฐานกำหนดขึ้น ซึ่งการตรวจสอบรับรอง ดังกล่าว โดยที่แท้จริงแล้วองค์กรผู้ตรวจสอบไม่สามารถเข้าตรวจสอบได้ในทุกประเด็น เนื่องจาก ขนาดของจำนวนสมาชิก ระยะเวลา ค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระบบ ดังนั้นในทางปฏิบัติจึงต้องมี รูปแบบที่เหมาะสมและเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของการตรวจสอบรับรองมาตรฐานที่สร้างความ เชื่อมั่นในระบบ เมื่อการผลิตข้าวอินทรีย์เกิดขึ้นในลักษณะของกลุ่มเกษตรกร การใช้กลไกของกลุ่ม ในการตรวจสอบซึ่งกันและกันจึงเป็นแนวทางที่น่าจะเหมาะสมในทางปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่การคัดเลือก สมาชิกเข้าร่วมโครงการที่สมาชิกต้องมีการรับรองกันเอง เชื่อมั่นในประวัติการดำเนินชีวิต การเป็น คนที่จริงจังน่าเชื่อถือ เข้าร่วมกิจกรรม ศึกษาระเบียบปฏิบัติที่ถูกต้องจนมีความเข้าใจระบบโดยรวม ของเกษตรอินทรีย์ มีความเชื่อมั่นและให้กำลังใจซึ่งกันและกัน พยานสอดส่องดูแลพฤติกรรมของ สมาชิกข้างเคียง ระหว่างนักในเกียรติ ศักดิ์ศรี ความซื่อสัตย์ ของตนเองและเพื่อนสมาชิกภายในกลุ่ม ของตนเอง ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่กลไกการควบคุมกระบวนการผลิตใน รูปแบบเกษตรอินทรีย์ได้อย่างทันที

นอกจากการตรวจสอบกันเองในระดับสมาชิก ระดับเพื่อนบ้านแล้ว การรวมกลุ่มยังช่วยให้ ระบบการตรวจสอบในระดับกลุ่มจากหน่วยงานภายนอก หรือ เจ้าหน้าที่ในพื้นที่มีความสะดวกมาก ขึ้น การตรวจสอบรับรองสามารถทำได้ทั้งแบบโดยตรง และโดยอ้อม อาจโดยวิธีการตรวจเยี่ยม แปลงนา การตรวจสอบจากเอกสาร บันทึกกิจกรรม ปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในกระบวนการผลิต ทำให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีความมั่นใจในกระบวนการผลิตในทุก ๆ แนวทาง

8.3 การรวมกลุ่มเป็นการสร้างพลังการเรียนรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์

การทำเกษตรอินทรีย์ เป็นรูปแบบการผลิตที่มี กฎ กติกา ระเบียบปฏิบัติเฉพาะ การรวมกลุ่ม ของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อการศึกษาข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นทั้งในแง่ของ ความสะดวกในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์ แนวคิด เป้าหมายของระบบเกษตร อินทรีย์ และเป็นกำลังใจซึ่งกันและกันในการทำในสิ่งที่ไม่คุ้นเคยในชีวิตประจำวัน ความ หลากหลายในประเด็นปัญหา ข้อสงสัย หรือความสำเร็จที่เกษตรกรแต่ละคนแต่ละคนมี

ความแตกต่างกัน ทั้งที่มีสาเหตุจากความแตกต่างของพื้นที่ สภาพธรรมชาติ วิธีการปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยการศึกษาดูงานจากผู้มีประสบการณ์ เช่น กรณีสมาชิกใหม่ในกลุ่มเกษตรกรทำนาหากเรือส่วนมากผ่านการศึกษา ดูงาน ในกลุ่มเกษตรกรนำไปสู่ หรือเข้ารับการอบรมจากวัดป่า สวนธรรมร่วมใจ อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร ดูงานจากเกษตรกรผู้ที่มีประสบการณ์ และเป็นที่ยอมรับในสังคมนักปฏิบัติด้านการเกษตรอินทรีย์มาแล้ว

ความสำเร็จของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างในการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ของเกษตรกรทำนา หากเรือ แสดงให้เห็นถึงบทบาท ความสำคัญของการรวมกลุ่ม จากอดีตจนถึงปัจจุบัน นับตั้งแต่การรวมกลุ่มเพื่อการต่อรอง ในการจัดซื้อปุ๋ยเคมีจากสหกรณ์โดยตรงและไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง เพื่อลดการเสียเปรียบด้านราคา ต่อมามีการรวมกลุ่มซื้อข้าวจากเกษตรกรแล้วนำไปขายให้พ่อค้าในเมือง และพัฒนาสู่การซื้อโรงสีเป็นของชุมชน เปลี่ยนแนวคิดจากการขายข้าวเปลือก เป็นการแปรรูปเป็นข้าวสาร ทำให้กลุ่มประสบผลสำเร็จมากขึ้น จนกระทั่งได้รับการสนับสนุน ส่งเสริมจากหน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนาเอกชนมาเป็นลำดับ จนกระทั่งปัจจุบันกลุ่มประสบผลสำเร็จในการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย

8.4 การรวมกลุ่มเป็นการสร้างพลังทางด้านความมั่นคงทางอาหาร

การที่เกษตรกรจำนวนหนึ่งได้หันมาเริ่มทำการในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ เป็นกลุ่มเกษตรกร ที่อยู่ในฐานะผู้เริ่มต้น ผู้นำเบิก จนเชื่อมั่นในรูปแบบการผลิตดังกล่าว กิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มช่วยส่งเสริม สนับสนุนให้เกษตรกรได้รู้จัก คุ้นเคยกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งปัญหา และแนวทางการแก้ไข สมาชิกมีเวทีนำเสนอจุดเด่นของตนเอง ก่อให้เกิดเครือข่าย การไปมาหาสู่กันทำให้เกิดการเรียนรู้ ดูงาน มีการแลกเปลี่ยนผลผลิต พันธุ์พืชภายในกลุ่ม เกิดการกระจายพันธุ์ ขยายไปสู่แหล่งผลิตอื่นๆ มากขึ้น เกษตรกรมีการเลียนแบบการผลิตในครัวเรือน นำไปสู่การผลิตอาหารในครัวเรือนที่หลากหลายตามฤดูกาล ทำให้ในครัวเรือนของเกษตรกรมีอาหารบริโภคในครัวเรือน เกษตรกรจะสนใจการจัดอาหารที่จำเป็นใกล้ ๆ ตัวได้ ก่อให้เกิดแนวทางของความมั่นคงทางอาหาร เกษตรกรบางรายที่มีการผลิตเกินความต้องการของตน และในชุมชนใกล้เคียง จะมีแม่ค้าจากที่อื่นๆ มารับซื้อผลผลิตของเกษตรกรถึงในสวนเป็นประจำ

8.5 การรวมกลุ่มเป็นการสร้างพลังด้านการต่อรองทางเศรษฐกิจในการทำเกษตรอินทรีย์

จากตัวอย่างของกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ ที่มีการผลิตข้าวอินทรีย์ พบว่า การรวมกลุ่มในการผลิตทำให้สามารถในการควบคุม ดูแล ให้เป็นไปตามมาตรฐานการผลิต ช่วยให้สามารถในการจัดการ

รวบรวมผลผลิต ง่ายต่อการติดต่อกับผู้ซื้อ ช่วยทำให้กู้มเงยตรกรมีพลังในการต่อรองกับตลาดมากขึ้น สามารถทำข้อตกลงการซื้อขายล่วงหน้าได้ ซึ่งผลผลิตข่าวอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองของกู้มเงยตรกร สามารถจำหน่ายได้ในราคาประกัน อันจะเป็นโอกาสที่ดีในการที่จะทำให้เงยตรกรได้รับประโยชน์โดยตรงจากการผลผลิต แทนที่ต่างคนต่างขายสูงท้องตลาด

จากการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของการรวมกู้มและเครือข่ายของเงยตรกรในการผลิตข่าว ห้อมะลิอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร พอสรุปได้ว่า การรวมกู้มและเครือข่ายของเงยตรกรผู้ผลิตข่าว ห้อมะลิอินทรีย์ในระบบเงยตรอินทรีย์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากผลผลิตข่าวอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตราฐานนั้น เป็นขบวนการผลิตที่ทุกขั้นตอน ทุกขบวนการผลิตจะต้องผ่านการตรวจสอบรับรองทั้งภายในและภายนอก ผลผลิตที่ได้จึงจะเป็นที่มั่นใจของผู้ซื้อ โดยมีระบบกู้ม และเครือข่ายเงยตรกรผู้ผลิตช่วยสนับสนุนในระบบการตรวจสอบให้เป็นที่ยอมรับ ซึ่งการเข้าร่วม โครงการผลิตข่าวห้อมะลิอินทรีย์มีการตรวจสอบ กลั่นกรองในระบบตั้งแต่ขั้นตอนการเข้าสู่ โครงการ จนกระทั่งกระบวนการผลิต รวมถึงการใช้พื้นที่การเกษตรแบบไร้สารเคมีตลอดระยะเวลา ที่อยู่ในขบวนการผลิตของระบบเงยตรอินทรีย์ โดยกระบวนการผลิตข่าวห้อมะลิในระบบเงยตร อินทรีย์นี้ เงยตรกรจะต้องทำความเข้าใจกฎระเบียบ ขั้นตอนและวิธีปฏิบัติเป็นอย่างดี มีการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การศึกษา อบรม ดูงาน ทั้งภายในและภายนอกกู้ม และสามารถยอมรับ ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในแต่ละผลผลิตระยะแรก ขณะนี้เมื่อเงยตรกรเข้าร่วมโครงการแล้วจะต้องมี ความมั่นใจ เสื่อมั่นในตนเอง ซื้อสัตย์ ตระหนักในซื่อสัตย์ เกียรติยศของตนเอง รวมถึงกู้มและ เครือข่ายที่ต่างคนต่างให้กำลังใจซึ่งกันและกัน เพื่อให้ได้ซึ่งผลผลิตที่ผ่านการตรวจสอบรับรอง มาตราฐานเงยตรอินทรีย์ที่เป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศ

บทที่ 9

การขยายการผลิตข้าวหอมมะลิในระบบเกษตรอินทรีย์เพื่อเป็นอาชีพทางเลือกใน การแก้ไขปัญหาความยากจน

9.1 กลยุทธ์และวิธีการขยายการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ในระบบเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรทั่วไป

จากข้อมูลที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ในหลาย ๆ ด้านทำให้เห็นว่า การที่เกษตรกรหันมาทำเกษตรอินทรีย์มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรายที่ทำเป็นเวลานานประมาณ 3 ปีขึ้นไป แม้ว่าจะปรากฏว่าก่อให้เกิดผลดีหลายประการ ทั้งในด้านกายภาพ ชีวภาพของดิน สิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์ของเกษตรกร การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิต การบริโภค ตลอดจนแนวคิดในการพัฒนาสู่การพึ่งพาตนเองของเกษตรกร แต่แนวทางในการขยายการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ในระบบเกษตรอินทรีย์ ไปสู่เกษตรกรรายอื่น ควรจะพิจารณาปัจจัยที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ก้าวไปสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืน และปัจจัยที่เป็นปัจมุหาร อุปสรรคทั้งในระดับกระบวนการทัศน์ เป้าหมาย และวิธีการปฏิบัติของแต่ละบุคคล อันจะเป็นการก้าวสู่กระบวนการผลิตเกษตรอินทรีย์อย่างมีความสุขและยั่งยืน ดังนั้น คณะกรรมการวิจัยจึงครรชเสนอข้อควรพิจารณาในกรณีที่จะสนับสนุน ส่งเสริมให้มีการขยายการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ไปสู่เกษตรกรรายอื่น ด้วยเหตุผล ดังนี้

ระบบการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ ที่มีการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ร่วมด้วย เป็นกลไกอย่างหนึ่งในการสนับสนุนให้เกษตรกร ได้เลี้ยงเห็นคุณค่าและความสำคัญของการพึ่งตนเองให้มากขึ้น ทั้งด้านปัจจัยการผลิตในครัวเรือน ท้องถิ่น และสิ่งที่ผลิต ได้ภายในประเทศ เพื่อลดต้นทุนการผลิตจากภายนอก ลดการนำเข้าปัจจัยการผลิตจากต่างประเทศ เป็นการลดมวลรวมมูลค่าเงินตราที่สูญเสียแต่ละปี ลดและเลิกใช้สารเคมีที่เป็นพิษในระบบ เร่งฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน ความหลากหลายในระบบนิเวศน์ในแปลงนาด้วยการพึ่งพาอินทรีย์วัตถุในท้องถิ่น เพื่อการรักษาสมดุลทางธรรมชาติ สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมให้ยั่งยืน เพิ่มกิจกรรมที่มีการเกื้อ大局การผลิตในระบบ เน้นการผลิตพืชสัตว์ ประมงที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ขั้นพื้นฐานของครัวเรือนให้มากที่สุด ปรับกระบวนการทัศน์ของตนเองและครอบครัวให้เข้าใจธรรมชาติที่เป็นอยู่อย่างพอเพียง เชื่อมั่นในวิธีการดำเนินงานในสังคมทุนนิยมอย่างเหมาะสม

สำหรับข้อที่ควรคำนึงและทราบหากในการผลิตข้าวอินทรีย์ในระบบเกษตรอินทรีย์ สำหรับเกษตรกรรายอื่น มีดังนี้

การผลิตข้าวอินทรีย์ไม่ควรมุ่งเน้นในด้านราคาเป็นหลัก หรือผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อการจำหน่ายและสร้างความร่ำรวย เนื่องจากข้าวอินทรีย์ก็เหมือนกับสินค้าทั่ว ๆ ไป ที่มีกลไกการตลาดตามหลักอุปสงค์ อุปทาน ซึ่งในขณะที่สินค้ามีน้อยราคามักจะแพง และเมื่อสินค้ามีมาก ราคากลุ่ก ลง ปัจจุบันข้าวอินทรีย์ยังมีลักษณะตลาดเฉพาะ มีกลไกด้านการตรวจสอบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่หลากหลายให้การรับรอง แต่ละแห่งแตกต่างกัน และข้าวเป็นสินค้าที่มีหลายประเภท สามารถผลิตได้เหมือนกับในประเทศไทย แม้ว่าคุณสมบัติของข้าวจะแตกต่างกันบ้าง แต่หากมีการแบ่งขันกันมากขึ้น ก็จะส่งผลกระทบต่อระบบการค้าข้าวประเทศไทยได้

ควรเน้นการเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้สูงขึ้นกว่าปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางในการเพิ่มรายได้ให้ดีขึ้นจากข้าวอินทรีย์ ภายใต้รูปแบบการผลิตที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ และอยู่ในระดับที่ยังคงรักษาคุณสมบัติข้าวหอมมะลิที่ดี ตรงตามมาตรฐานทางพันธุกรรม เนื่องจากกระบวนการค้าในระดับโลกนี้ มีความเกี่ยวข้องกับประเทศไทย ดังนั้นปัจจัยการแข่งขันด้านราคา จึงยังมีความสำคัญค่อนข้างมากในการตัดสินใจซื้อสินค้า ภายใต้เงื่อนไขคุณสมบัติข้าวเพื่อการบริโภคของผู้บริโภคโดยทั่วไป

ควรให้ความสนใจในความหลากหลายในการผลิตพืช สัตว์ ประมง ที่เกื้อกูลกันในระบบเกษตรอินทรีย์ ในระดับที่เหมาะสมกับชุมชนของตนเอง หรือชุมชนเมืองที่ใกล้เคียงเป็นทางเลือกที่น่าสนใจ สำหรับการสร้างรายได้อย่างสม่ำเสมอให้กับครอบครัว เน้นการผลิตที่ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ตลอดทั้งปีในระบบ หากกว่าการผลิตอย่างใดอย่างหนึ่งในปริมาณมาก ๆ ภายใต้บริบทการประสบงาน แลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารการผลิต การตลาดที่เข้มแข็งของกลุ่มและเครือข่ายที่เป็นพันธมิตรร่วมกัน

9.2 ข้อเสนอแนะเงื่อนไขที่จะนำໄไปสู่ความสำเร็จในการขยายสู่เกษตรกรทั่วไป

จากการศึกษาความเป็นไปได้ในการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ เป็นอาชีพทางเลือกที่มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร ในจังหวัดยโสธรแล้วเห็นว่า การผลิตข้าวในระบบเกษตรอินทรีย์นับเป็นรูปแบบหนึ่งของพัฒนาการทางด้านการเกษตร ซึ่งเป็นรูปแบบที่หลายฝ่ายได้หันมาให้ความสนใจ โดยมีเกษตรกรจำนวนหนึ่งได้ให้ความสนใจและดำเนินการนำร่องไปแล้ว ภายใต้ความร่วมมือขององค์กรพัฒนาเอกชน ต่อมานานกว่าปี ได้เข้ามาสนับสนุนให้ขยายตัวไปยังเกษตรกรอื่น ๆ อย่างกว้างขวาง ตามนโยบายของรัฐบาล ที่ได้กำหนดให้การทำเกษตรอินทรีย์เป็นวาระแห่งชาติ รวมถึงภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง ได้ให้ความสนใจ เริ่มนิการเรียนรู้ ศึกษา

ทดลองทำการผลิตแบบอินทรีร์ เพื่อตอบสนองต่อแนวโน้มของตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ ที่ผู้บริโภคเริ่มหันมาให้ความใส่ใจต่อสุขภาพ และสิ่งแวดล้อมมากขึ้นเป็นลำดับ

เมื่อแนวโน้มความสนใจของผู้บริโภค เป็นไปในลักษณะดังกล่าว การปรับเปลี่ยนรูปแบบ การผลิตทางการเกษตรของไทย จึงควรให้ความสนใจ และศึกษาหาแนวทางในการเตรียมความพร้อม สำหรับสถานการณ์ที่น่าจะเกิดขึ้นอย่างชัดเจนในอนาคต เพื่อให้การผลิตข้าวหอมมะลิ อินทรีร่วมลีบผลผลิตทางการเกษตรอื่นของเกษตรกรไทย ประสบผลสำเร็จ ทางคณะกรรมการวิจัยจึงไคร่ ขอเสนอแนวทางการขยายการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีสู่เกษตรกรรายอื่น ๆ ดังนี้

9.2.1 การเริ่มต้นเข้าสู่กระบวนการผลิตข้าวในระบบเกษตรอินทรีเกษตรกรรมมีโอกาส ในการศึกษา ทำความรู้悉ด้วยการศึกษา ดูงาน และเปลี่ยน เรียนรู้ กีร์กับการผลิตข้าวอินทรี หรือ ระบบเกษตรอินทรีในพื้นที่ของเกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรที่มีการผลิตข้าวอินทรีที่มีระบบการตรวจสอบร่องมาตรฐาน เพื่อให้เกษตรกร ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ แนวทางในการเตรียมตัวที่ถูกต้อง เป็นการสร้างกำลังใจ ความมั่นใจที่ดี

9.2.2 เกษตรกรรมได้รับการฝึกอบรม ศึกษา เรียนรู้ กีร์กับกระบวนการ ขั้นตอน ในการ ทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ปุ๋ยอินทรีชีวภาพ การผลิตน้ำหมักกุลินทรีชีวภาพ จากสิ่งเหลือใช้ในครัวเรือน ด้วยตนเองแล้วนำมาประยุกต์ ปฏิบัติให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของตนเอง

9.2.3 เกษตรกรรมได้รับการฝึกอบรม ปฏิบัติธรรม ฝึกสมาชิก เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับ ตนเอง เน้นการพัฒนาตนเองมากกว่า การพัฒนาปัจจัยภายนอก ควบคู่กับการฝึกอบรมความรู้ด้าน เกษตรอินทรี ระบบการทำบัญชีครัวเรือน บัญชีกิจกรรมการผลิต สำหรับเป็นเครื่องมือในการ คำนวณ สถานะของรายจ่าย รายรับ ของครัวเรือนและกิจกรรมการผลิต อันเป็นปัจจัยช่วยนำไปสู่การ ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นของครัวเรือนในระยะยาว และเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตในแต่ละกิจกรรม

9.2.4 เกษตรกรรมได้รับความรู้กีร์กับหลักการผลิต การตลาด หลักของอุปสงค์ อุปทาน และข้อเท็จจริงอื่น ๆ กีร์กับข้าวอินทรีหรือทำเกษตรอินทรีอื่น ที่เป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อ ปริมาณ คุณภาพผลผลิต และกลไกการตลาด ทั้งภายในและภายนอกประเทศไทย อันจะช่วยให้เกษตรกร มีความรู้ ความเข้าใจ และเป็นข้อมูลในการตัดสินใจ สำหรับการวางแผนการผลิตเพื่อการพัฒนา ตนเองมากกว่าการผลิตอันเนื่องมาจากแรงกระตุ้นของราคาผลผลิต ทั้งในระดับครัวเรือน ระดับกลุ่ม และเครือข่าย

9.2.5 เกษตรกรควรทำการผลิตทางการเกษตรที่หลากหลาย เป็นกิจกรรมที่มีความเกื้อกูลกันในระบบการผลิต เน้นพัฒนาปัจจัยการผลิตซึ่งกันและกัน ส่งเสริมการกระจายการผลิตอย่างเหมาะสมเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและชุมชนของตนเอง เช่นการปลูกหญ้า ในพื้นที่ว่างเปล่า หรือ แบ่งที่นาบางส่วนสำหรับรองรับการเลี้ยงสัตว์เพิ่มขึ้น เช่น การเลี้ยงโคเนื้อ เพื่อให้เป็นแหล่งผลิตปุ๋ยคอก ซึ่งมีความขาดแคลนในปัจจุบัน อันเป็นการลดการพึ่งพาปุ๋ยคอก ปุ๋ยอินทรีย์จากภายนอก เป็นกลไกการหมุนเวียนชาตุอาหารจากพืช เช่น หญ้า ฟางข้าว มาเป็นการผลิตเนื้อ และยังทำให้ครัวเรือนมีรายได้จากการเลี้ยงสัตว์อีกด้วย

9.2.6 เกษตรกรควรทำการผลิตปุ๋ยพืชสดหลังการเก็บเกี่ยว พื้นที่ กับการ ไถกลบตอซังในแปลงนาของตนเอง จะทำให้เพิ่มอินทรีย์ตด ชาตุอาหารจากตอซัง และจากปุ๋ยพืชสดในแปลงนา และเป็นการป้องกันการเผาฟางในนาได้อีกทางหนึ่ง รวมถึงการหาแนวทางในการเก็บเกี่ยวเมล็ดพันธุ์ปุ๋ยพืชสดด้วยตนเอง เพื่อเก็บไว้ใช้ในปีต่อ ๆ ไป

9.2.7 การผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์เพื่อการค้า เกษตรกรควรทำการผลิตในระบบการรวมกลุ่มและเครือข่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวมกลุ่มของเกษตรกรที่มีพื้นที่ติดต่อกัน ช่วยทำให้ลดต้นทุนการผลิตเกี่ยวกับการเตรียมสภาพแปลงนา การทำคันนา เพื่อป้องกันการปนเปื้อนจากแปลงอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี อันจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อระบบการควบคุมการผลิต การตรวจสอบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ สะดวกในการเก็บรวบรวม การจัดการผลผลิต นอกจากนี้การรวมกลุ่มและเครือข่าย ยังทำให้สมาชิกมีโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อคิดเห็น ความรู้ ประสบการณ์ เป็นกำลังใจซึ่งกันและกัน และเป็นพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มให้สามารถดำเนินไปอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ตลอดจนเป็นการอำนวยความสะดวกสะดวกในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเอกชน หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องในการพัฒนา ปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต การพัฒนากิจกรรมต่อเนื่องในวงจรการผลิตข้าวอินทรีย์อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

บทที่ 10

สรุปและข้อเสนอแนะ

10.1 สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษา วิจัยในครั้งนี้ สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

10.1.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษารั้งนี้ ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 70) เป็นผู้ที่มีรายได้รวมจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งหมด เคลื่อนต่อคนต่อเดือน อุบัติเหตุอุบัติเหตุส่วนความยากจนที่กำหนดของรายได้ประชากรในเขตชนบทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยสัดส่วนรายได้ของกลุ่มตัวอย่าง มาจาก การผลผลิตข้าวหอมมะลิ ร้อยละ 53 ผลผลิตเกษตรอื่น ร้อยละ 19 การรับจำนำ ร้อยละ 19 และรายได้อื่น ๆ ร้อยละ 9

10.1.2 รายได้หลักของกลุ่มตัวอย่าง จากการจำหน่ายข้าวหอมมะลิเพียงอย่างเดียว คิดเป็นสัดส่วนเฉลี่ยร้อยละ 53 ของรายได้ทั้งหมด ไม่สามารถทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่มีรายได้ผ่านเส้นความยากจนตามเกณฑ์ที่กำหนดของรายได้ประชากร ในเขตชนบทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แม้ว่าการผลิตข้าวหอมมะลิในระบบเกษตรอินทรีย์ มีแนวโน้มว่าจะทำให้ผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้น และต้นทุนการผลิตต่อหัวโลกรัมของข้าวหอมมะลิลดลงตามระยะเวลาของทำเกษตรอินทรีย์ ลักษณะกิจกรรมที่เกื้อกูลกันในระบบ เนื่องจากรายได้จากข้าวหอมมะลิของเกษตรกรขึ้นกับปริมาณผลผลิตต่อไร่ ขนาดการใช้พื้นที่ของเกษตรกรสำหรับการปลูกข้าวหอมมะลิต่อคน รวมถึงประเภทและคุณภาพของผลผลิต เป็นต้น สำหรับกลุ่มตัวอย่างในกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ ที่มีจำนวนตัวอย่างส่วนมาก (ร้อยละ 35) ผ่านเกณฑ์เส้นความยากจนขึ้นต่อเนื่น พนวณค่าเฉลี่ยของการใช้พื้นที่เพื่อการผลิตข้าวหอมมะลิเท่ากับ 4.30 ไร่ต่อคน ซึ่งมีสูงกว่ากลุ่มตัวอย่างอินทรีย์ยังยืน ที่มีพื้นที่เพาะปลูกเฉลี่ย เท่ากับ 3.36 ไร่ต่อคน ขณะที่มีผลผลิตข้าวเฉลี่ยของกลุ่มอินทรีย์ยังยืน ใกล้เคียงกันคือ 402 กิโลกรัมต่อไร่

10.1.3 ในด้านกายภาพ ชีวภาพของการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ มีความเป็นไปได้ในสภาพกายภาพ ชีวภาพของการผลิต เนื่องจาก สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นลักษณะพื้นที่รับกลุ่ม ในดูดูฝุ่น มีน้ำท่วมขัง ในสภาพที่เป็นที่ดอน เกษตรกรรมสามารถปรับสภาพพื้นที่ให้สามารถทำคันนาขนาดเล็ก สำหรับการกัน กักเก็บน้ำได้ และเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการทำนาข้าว และการที่เกษตรกรปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำนาจากเดิมมาเป็นการทำนาข้าวอินทรีย์ จึงมีความเป็นไปได้ และเป็น

รูปแบบที่มีศักยภาพ เนื่องจากการทำงานข้าวเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรรมมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติในการทำกิจกรรมเกี่ยวกับการทำนา เกษตรกรให้ความสำคัญในการปรับปรุงบำรุงดินด้วยการใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยอินทรีย์ชนิดต่าง ๆ เกษตรกรรมมีการไถกลบตอซัง ปลูกพืชสอดหลังการเก็บเกี่ยว ไม่ผาตอซัง ซึ่งจะทำให้สภาพของดินมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น เกษตรกรไม่มีการใช้สารเคมีที่เป็นพิษในแปลงนา อันจะเป็นคดในการทำให้สั่งมีชีวิตต่าง ๆ ในแปลงนา มีมากขึ้น เช่น ปลา กบ ไส้เดือน แมลงมุน พืชนานาชนิด เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลดีต่อสภาพนิเวศน์ในแปลงนาในระยะยาวต่อไป

10.1.4 ในด้านสังคม วัฒนธรรม ของการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ มีความเป็นไปได้ในสภาพสังคม วัฒนธรรม ของเกษตรกร เนื่องจาก การทำงานยังเป็นอาชีพหลักที่สืบทอดมาจากรุปบุรุษจนถึงรุ่นลูก รุ่นหลานในปัจจุบัน เกษตรกรที่เกิดมาจะรู้จักและคุ้นเคยกับการทำนา ตามสภาพสังคม วัฒนธรรมของคนในชนบท การทำงานจึงไม่มีความหมายเพียงแต่การเป็นอาชีพเท่านั้น หากหมายรวมถึง ผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรมของคนในชนบท โดยทั่วไป และเป็นอาชีพที่ทำให้สมาชิกในครอบครัวในชนบท มีความมั่นใจในความมั่นคงทางอาหาร สำหรับการดำรงชีวิตตามปกติ และการทำข้าวอินทรีย์ไม่ได้ทำให้ล้าชีวิตเกษตรกรเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก แต่เป็นการปฏิบัติที่มีความเข้าใจข้อเท็จจริงในการทำงาน การใช้ปัจจัยการผลิตและสภาพแวดล้อมในนา การเข้าใจหลักการพึ่งพาตนเองตามธรรมชาติ มีความรู้จักพอต่ำ ซึ่งสัตย์ ขยันอดทน หมั่นศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง และแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์กับผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ตลอดจนการทำกิจกรรมที่ไม่ทำลายสิ่งมีชีวิตและสภาพแวดล้อมที่เกือบถูกซึ่งกันและกันในระบบนิเวศน์

10.1.5 การทำงานข้าวอินทรีย์ เป็นก้าวแรกที่สำคัญประการหนึ่งของการทำการเกษตร ที่จะช่วยให้นำไปสู่การขยายการผลิตจากข้าวหอมมะลิอินทรีย์เป็นระบบการเกษตรอินทรีย์ที่มีการปลูกพืชหลากหลาย การเลี้ยงสัตว์ และประมง เพื่อเป็นการใช้ประโยชน์จากความเป็นอินทรีย์ของฟาร์ม เนื่องจากการเปลี่ยนการผลิตเป็นการผลิตแบบอินทรีย์ เป็นการเปลี่ยนทัศนคติของคนในครอบครัว ที่ทำให้รู้จักการพึ่งพาตนเองในด้านการผลิต เข้าใจหลักปรัชญาของการเกือบถูกันในระบบการผลิตอย่างเป็นระบบ การเลี้ยงสัตว์ทำให้เกษตรกรมีแหล่งผลิตปุ๋ยคอก ปุ๋ยอินทรีย์ของตนเอง และเป็นการออมสินทรัพย์ที่มีมูลค่าเพิ่มจากผลผลิตในตัวสัตว์ เป็นการใช้ประโยชน์จากสิ่งของเหลือใช้ในนา หรือในครัวเรือนมาเป็นอาหารสัตว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกษตรกรในกลุ่มอินทรีย์ยังเชื่อที่สายครอบครัวมาปักหลักอยู่กับนา มีความรักและผูกพันกับกิจกรรมและสิ่งของในนา ใช้เวลาในการทำกิจกรรมในแปลงนาของตนเองมากขึ้น มีการปลูกพืชไว้บริโภคเองในครัวเรือนที่ปลอดภัย และหลากหลาย ช่วยทำให้ลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารได้บางส่วน นอกจากนี้ การเพาะปลูกพืช ผัก ที่

หากหากภายในแปลงนา สวนที่เหลือบริโภคในครัวเรือนยังช่วยให้เกษตรกรเพิ่มรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตอินทรีย์ที่มีความปลอดภัยแก่ผู้บริโภค นอกจากนี้ในแปลงนาเกษตรกรที่มาพักอาศัยในนา มีต้นไม้ขึ้นต้น ชนิดต่าง ๆ ทั้งที่ให้ผลผลิตเป็นอาหาร และเพื่อใช้ประโยชน์อื่น ๆ ซึ่งเป็นการสร้างความร่มรื่นและเป็นการเพิ่มจำนวนต้นไม้ให้กับประเทศไทยทางหนึ่งอีกด้วย เกษตรกรมีการใช้ประโยชน์จากบ่อปลาที่บุด ไว้ในนาเพื่อการดักจับปลาในธรรมชาติและที่ปล่อยเพิ่ม ทำให้มีแหล่งอาหารโปรตีนในครัวเรือน และจำหน่ายเป็นรายได้เสริม ตลอดจนการใช้น้ำในบ่อ สำหรับการรดน้ำไม้พืชผัก ที่ปลูกไว้รอบ ๆ บ่อ

10.1.6 การรวมกลุ่มและเครือข่ายของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ทำให้เกษตรกรมีระบบกลุ่มที่เข้มแข็งในการจัดระบบการผลิต รวบรวมผลผลิต การควบคุมมาตรฐานผลผลิต สมาชิกของกลุ่มมีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของคนในอาชีพเดียวกัน เป็นกำลังใจและมีความอนุรุ่นที่มีเพื่อนคนอื่น ๆ ทำในลักษณะเดียวกัน กลุ่มที่มีระบบตัวแทนที่เข้มแข็ง เสียสละ และมองการณ์ไกล ทำให้เกิดกิจกรรมต่อเนื่องที่ช่วยให้เกษตรกรได้รับผลประโยชน์โดยตรง ลดข้อเสียเปรียบจากการจำหน่ายผลผลิตให้กับผู้ค้าคนกลาง และยังเป็นระบบที่อำนวยความสะดวกในการติดต่อ ประสานงาน เพื่อให้สนับสนุนปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ประสิทธิภาพในการแข่งขัน จากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน แหล่งทุน เช่น กิจกรรม โรงเรียนกลุ่มเกษตรกรทำนาภาคเรือ และเป็นประโยชน์ในการค้าขายผลผลิตอีกด้วย

10.1.7 การขยายการผลิตข้าวหอมมะลิในระบบเกษตรอินทรีย์ไปสู่เกษตรกรทั่วไป มีความเป็นไปได้ แต่ต้องไม่เป็นการขยายการเพาะปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ อันเนื่องมาจากการแรงจูงใจจากราคายังคงของผลผลิตที่ดีกว่าข้าวหอมมะลิทั่วไป เนื่องจากกลไกเกี่ยวกับราคางานค้าเป็นไปตามหลักของอุปสงค์ อุปทาน และในปัจจุบันระบบการตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์เป็นสินค้าที่มีลักษณะตลาดเฉพาะ จำนวนผู้บริโภคทั่วไปและต่างประเทศยังไม่มาก ประกอบกับระบบการตลาดใช้ระบบการตรวจสอบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่มีรายละเอียดที่แตกต่างกัน ขึ้นกับผู้บริโภค ในแต่ละประเทศ ปัจจุบันยังไม่มีระบบการตรวจสอบรับรองมาตรฐานตัวหนึ่งตัวใดที่สามารถใช้ได้ทุกประเทศ และระบบการตรวจสอบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ยังถือว่าเป็นภาระค่าใช้จ่ายในระบบการตลาดระหว่างประเทศ

10.1.8 การขยายการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ในระบบเกษตรอินทรีย์ที่ควรส่งเสริม หรือขยายการผลิตไปยังเกษตรรายอื่น ที่น่าจะเหมาะสมและนำสู่ความสำเร็จขึ้น ควรเป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรเข้าสู่รูปแบบการผลิตเกษตรอินทรีย์ตามแนวปรัชญาการเกษตรแบบพอเพียง ที่มุ่งเน้นให้

เกณฑ์การตระหนักในความปลอดภัยในการบริโภคเพื่อสุขภาพ ทำการผลิตด้วยการพึ่งพาตนเอง ในลักษณะที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และระบบอนิเวศน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งพาตนเอง ด้านปัจจัยการผลิตภายในครัวเรือน ชุมชน หรือภายในประเทศ ฝึกให้เป็นคนที่รู้จักการบันทึกรายรับรายจ่าย ในแต่ละกิจกรรมของครัวเรือน เพื่อให้สามารถรู้สถานะของตนเองและนำข้อมูลไปใช้สำหรับการปรับปรุงประสิทธิภาพการใช้จ่ายในครัวเรือน ลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก รณรงค์ สร้างเสริมให้รู้จักการเก็บออม ทั้งที่เป็นเงินสดและ/หรือทรัพย์สินอื่น เพื่อเป็นทุนของครอบครัว ดำรงชีวิตอย่างประหยัด ให้ความสำคัญในการเพาะปลูกพืช ผักที่ใช้เป็นอาหารในชีวิตประจำวัน เลี้ยงสัตว์ที่เป็นอาหารในครัวเรือน และ/หรือสามารถใช้ประโยชน์จากของเหลือใช้ในแปลงนา เป็นแหล่งเก็บออมอีกทางหนึ่ง รวมถึงเป็นแหล่งผลิตปุ๋ยอินทรีย์ที่สำคัญของครัวเรือน มีการแยกเปลี่ยนประสบการณ์ และความรู้ความเข้าใจหลักการแบ่งขันในระบบการตลาดแบบเสรีแลกเปลี่ยน

10.2 ข้อเสนอระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ

จากผลการศึกษา ความเป็นไปได้ของการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์เป็นทางเลือกที่มีศักยภาพในการเป็นอาชีพทางเลือกในการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ในครั้งนี้ คณานักวิจัยได้ขอเสนอข้อคิดเห็นในระดับนโยบาย เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในการพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ในระบบเกษตรอินทรีย์ที่ยั่งยืนอย่างเป็นระบบ ดังนี้

10.3 ข้อเสนอสำหรับหน่วยงานภาครัฐ

10.3.1 รัฐบาลควรเร่งรัดดำเนินการจัดทำแหล่งน้ำ ระบบส่งน้ำ สำหรับภาคการเกษตรอย่างทั่วถึง และสามารถสนับสนุนทรัพยากรน้ำแก่เกษตรกรให้เพียงพอ กับความต้องการ ลดความล็อกตาก ภัย ดูแลผลิต เพื่อให้เกษตรกรสามารถทำการผลิตข้าวได้ผลดี และมีประสิทธิภาพ ลดความเสี่ยงหายให้กับผลผลิตพืชหลักของเกษตรกรอันเนื่องมาจากการภาวะความไม่แน่นอนทางธรรมชาติ การสนับสนุนระบบแหล่งน้ำที่มีประสิทธิภาพและเพียงพอต่อการผลิตทางการเกษตรทั้งในฤดูกาลและนอกฤดูกาลจะช่วยส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถเลือกผลิตสินค้าทางการเกษตรได้ตลอดปี

10.3.2 รัฐบาลควรจัดระบบเบี่ยงเบี้ยวกับ การตรวจสอบ รับรองมาตรฐาน การผลิตเกษตรอินทรีย์ให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน หรือเป็นมาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับของประเทศไทย ซึ่งสินค้าที่เป็น

สากล เพื่อป้องกันปัญหา ความยุ่งยาก ในการตรวจสอบ รับรอง ที่มีหลากหลายมาตรฐาน เพื่อให้ ผลผลิตและผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์สามารถทำการค้าขายกันได้อย่างกว้างขวางทั่วโลก และไม่เป็น ภาระค่าใช้จ่ายในการตรวจสอบรับรองช้า (Recertified)

10.3.3 รัฐบาลความมีมาตรฐานให้ความรู้ ความเข้าใจแก่เจ้าหน้าที่รัฐ ในด้านการผลิตข้าวหรือ พืชอื่น ๆ ในระบบเกษตรอินทรีย์ อย่างถูกต้องและทั่วถึง มีมาตรการส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง กับเกษตรกรในระดับพื้นที่ เข้าถึงเกษตรกรให้มากขึ้น รวมถึงเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่ ปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ เพื่อจัดให้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ ความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ ร่วมกับศึกษาเรียนรู้ถึงวิัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทางเทคโนโลยีการผลิตข้าวหอมมะลิ อินทรีย์หรือพืชอื่น รวมถึงร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในขบวนการผลิตระหว่างเจ้าหน้าที่ รัฐ เกษตรกร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเวลาพร้อม ๆ กัน

10.3.4 รัฐบาลความมีมาตรการส่งเสริม สนับสนุน ทางด้านการตลาดข้าวอินทรีย์ที่ชัดเจนทั้ง ภายในและต่างประเทศ จัดทำแผนกลยุทธ์ทางด้านการตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการ ตรวจสอบรับรองมาตรฐาน หาตลาดรองรับให้เพียงพอ กับปริมาณผลผลิต มีระบบการตลาดนำการ ผลิต กำหนดเขตพื้นที่ที่มีศักยภาพในการผลิตทั้งด้านปริมาณ คุณภาพ รวมถึงองค์กรที่มีศักยภาพ และความพร้อมร่วมกันให้การสนับสนุนที่ชัดเจน ภายใต้กรอบที่เป็นไปได้ทางด้านสังคม วัฒนธรรมของเกษตรกร

10.3.5 รัฐบาลความสนับสนุนกลุ่มองค์กรที่เกี่ยวเนื่องกับการผลิตข้าวอินทรีย์ เช่น กลุ่มโรงสี เกษตรกร ให้มีความเข้มแข็งในด้านเงินทุนดำเนินการ โดยสนับสนุนเงินทุนกู้ยืมดอกเบี้ยต่ำ และ/ หรือปลดดอกเบี้ย สำหรับกลุ่มโรงสีในเครือข่ายเกษตรอินทรีย์โดยตรง เพื่อช่วยลดภาระเงินทุนใน การดำเนินการ สนับสนุน ส่งเสริมความรู้ความสามารถในด้านการบริหารจัดการองค์กรแก่เจ้าหน้าที่ ของโรงสีให้มีความรู้เท่าทันกับสถานการณ์ปัจจุบัน

10.3.6 รัฐบาลควรกำหนดมาตรการสนับสนุน ให้ความช่วยเหลือเกษตรกรที่เริ่มเข้าสู่ กระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ระยะปรับเปลี่ยน เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าว ผลกระทบของเกษตรกร ลดลงกว่าปกติ ทำให้กระทบต่อรายได้ของครัวเรือน

10.3.7 รัฐบาลควรเร่งส่งเสริม สนับสนุนทุนสำหรับการศึกษา วิจัย และพัฒนาความรู้ เทคโนโลยี ที่มีศักยภาพในการเพิ่มผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ต่อไปให้สูงขึ้น ในระดับที่เหมาะสม และไม่ทำให้สูญเสียคุณลักษณะที่ดีของข้าวหอมมะลิ เพื่อให้มีรายได้ต่อไปเพิ่มขึ้น และสามารถ

ແບ່ງຂັນກັບຕາດຕ່າງປະເທດໄດ້ ໂດຍຈັດກະບວນກາຣວິຈີຍທີ່ຕ່ອນເນື່ອງຍ່າງເປັນຮະບນ ທັ້ງໃນຮະບັນຊີ
ແລະຮະບະຍາວ

10.4 ຂໍອເສນອສໍາຫັບອອກສຳເນົາກົດໝາຍ

ອັນຄົກປັບປຸງກົດໝາຍ ການເອກະພາບ ແລະ ວິວາກົດທີ່ເກີ່ວຂຶ້ອງ ຄວາມມີການແລກເປົ້າຢືນຂໍອມູນ
ຂ່າວສາຮ່າທີ່ເປັນປະໂຍບນ໌ທີ່ແທ້ຈິງທາງດ້ານກາຣົດົມ ມາຕຽງຮູ້ນກາຣຕຽບສອບຮັບຮອງ ຮະບນກາຣຕາດ
ແລະກາຣຄ້າທັງໃນປະເທດແລະຕ່າງປະເທດ ແລະຮະບນເຈີນຖຸນຮ່ວມກັນຍ່າງເປັນຮຽມ ໂດຍມີເກຍຕຽກ
ຜູ້ຜົດໝໍາວອິນທຣີ່ ຢ້ອຜົດສິນກໍາອິນທຣີ່ອື່ນເປັນສູນຍົກລາງ ແລະຂ່າຍກັນທຳໃຫ້ເກຍຕຽກສາມາດຍືນ
ອູ້ໄດ້ໃນຮະບນຍ່າງຍືນຍືນ ກາຍໄດ້ກາຣຈັດສຽງຜົດປະໂຍບນ໌ທີ່ເປັນຮຽມແລະມີຄວາມເຊື້ອອາຫາດຕ່ອ
ເກຍຕຽກ ຮ່ວມກັນຜລັກດັນກລິກ ຮູ່ປະບົບຂອງເກຍຕຽກອິນທຣີ່ໃຫ້ສາມາດຂໍຍາຍສູ່ເກຍຕຽກສ່ວນໃຫຍ່
ຂອງປະເທດ ອັນເປັນກາຣຂ່າຍື້ນຟູ້ ຮະບນນິເວສນ໌ ສກາພແວດລ້ອມ ແລະນຳໄປສູ່ກາຣຜົດອາຫາດທີ່
ປລອດກັຍ ເພີ່ງພອເພື່ອໜ້າໄທ ແລະໜ້າໂລກຕ່ອໄປ

เอกสารอ้างอิงและบรรณานุกรม

กรมวิชาการเกษตร, 2546. เกษตรอินทรีย์.

http://www.doa.go.th/learning/organic/crop_product.html

คณะกรรมการแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2538. แนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศไทยในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8. เอกสารประกอบการสัมมนาระดับชาติ 3 – 4 มีนาคม โรงแรมแอมบาสเดอร์ชิชต์ จอมเทียน ชลบุรี.

คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ปุ่ยชีวภาพเป็นวาระแห่งชาติ, 2547. แนวทางและยุทธศาสตร์การ

ขับเคลื่อนวาระแห่งชาติ การเกษตรอินทรีย์-ปุ่ยชีวภาพ พ.ศ. 2548 – 2552. เอกสาร

ประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการเครือข่ายเกษตรอินทรีย์-ชีวภาพแห่งชาติ. 63 หน้า.

ชัมรมรักษ์ธรรมชาติ. มปป. คู่มือการทำนาอินทรีย์. ชัมรมรักษ์ธรรมชาติ ตำบลนาโส' อำเภอถุดชุม

จังหวัดยโสธร. 19 หน้า.

นันทิยา หุตานุวัตร และ ณรงค์ หุตานุวัตร, 2544. บทพิสูจน์ภูมิปัญญา ชาวนาแห่งถุดชุม.

กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม

นันทิยา หุตานุวัตร และ ณรงค์ หุตานุวัตร, 2547. เกษตรกรรมยั่งยืน: กระบวนการทัศน์ กระบวนการ
และตัวชี้วัด. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย)

นันทิยา หุตานุวัตร และ ณรงค์ หุตานุวัตร, 2543. กว่าจะเป็นธุรกิจโรงสีชุมชน. อุบลราชธานี:
สถาบันชุมชนห้องถังคืนพัฒนา

บุญจิตร ฐิตาภิวัฒนกุล, สมพร อิศวิลานนท์, และเอื้อ สิริจินดา, 2546. โครงการศึกษาการพัฒนาการ
ผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์เพื่อการส่งออกของไทยในตลาดสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกา.
รายงานการวิจัย ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ คณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ยุทธศาสตร์ แผนงาน โครงการการพัฒนาระบบการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ: แนวทางการ
จัดทำ Strategy Map และการแปลงยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติของจังหวัดประจำปี พ.ศ.
2547-2549. สำนักงานจังหวัดยโสธร. จังหวัดยโสธร. 186 หน้า.

รายงานสรุปแนวทางการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร โครงการมหาวิทยาลัยไทยบ้านปี 2547
ตามยุทธศาสตร์จังหวัดยโสธร, 2547. สำนักงานจังหวัดยโสธร. กรมยโสธร. 15 หน้า.

สำนักงานคณะกรรมการแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติฉบับที่เก้า. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ

- สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ, 2546. มาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติกรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ อัมพวัน พิชาลัย, 2547. วิเคราะห์และรายงานตลาดข้าวอินทรีย์ในตลาดญี่ปุ่น. สำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ ณ เมืองฟูกูโอะกะ.
- เออนก นาคมบุตร, 2545. กอบบ้านญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม เอี่ยม ทองดี, 2538. ข้าว วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มดชน Vandenberghe D. and P. Sarakosas. 1997. ASEAN Business Case Study No.5. Capital Rice Co., Ltd. In Europe, Centre for ASEAN Studies and Centre of International Management and Development Antwerp. 11 p.
- Willer H. and M. Yussefi. 2004. The World of Organic Agriculture. Statistic and Emerging Trends 2004. 6th revised Edition. Bonn. Germany. 167 p.